

Renate Minas: Szociálpolitika európai összehasonlításban
Friedrich Ebert Stiftung, 2010. október

A szociális biztonsági rendszerek modelljei:

Az időskori biztosítás és a betegbiztosítás struktúráinak figyelembevételével öt ideáltípus különböztethető meg (Palme/Korpi, 1998):

1. A célirányos jóléti állami modell (*targeted model*) keretében a rászorultság vizsgálata alapján a szociális szolgáltatások minimumának nyújtására kerül sor (pl. szociális segélyek formájában). Az ezt meghaladó igényeket privát vagy szakmai csoportokhoz vonatkoztatott rendszerekben kell fedezni.
2. Az állam által támogatott önkéntes modell (*voluntary state-supported model*) önkéntes biztosítási rendszerekre épül, amelyekből a biztosítottak szolgáltatásokban részesülnek. Az állam szerepe regulatív és felügyeleti (*supervisory*) funkciókra korlátozódik. Ezzel a modellel összefüggésben gyakran az ún. *Genter*-rendszerre utalnak, ez egy önkéntes, az állam által támogatott és a szakszervezetek által igazgatott munkanélküliség elleni biztosítási rendszer, amely Svédországra, Dániára és Finnországra jellemző.
3. Az alapszociális modell (*basic security model*) szolgáltatásai inkább alacsonyak és általában nyújtott támogatások. A jogosultság egyéni járulékokon vagy az állampolgárság elvén alapul. Írországra, Dániára, Hollandiára és Nagy-Britanniára fordul elő.
4. Az állami-korporatista modellben (*state corporatist model*) a szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférés jogosultsága szakmai csoportok szerint szerveződik (tehát csak a munkavégző lakosságra terjed ki). A szolgáltatások a befizetett járulékoktól függenek és a korábbi keresethez igazodnak. A különböző szakmai csoportok biztosítási rendszerei jelentősen eltérhetnek egymástól. Példák: Ausztria, Belgium, Franciaország, Németország, Olaszország.
5. Az átfogó modell (*encompassing model*) kombinálja az állampolgárság szerinti univerzális jogokat a munkát végző lakosság járulékorientált igényeivel. Ez egyesíti az alapszociális modellt és az állami-korporatista modellt. Európában ez a modell főleg Svédországban és Finnországban honos.

A Görögországban, Portugáliában és Spanyolországban követett szociális biztonsági modellek részben hasonlítanak, részben eltérnek a korporatív modellektől. Így a dél-európai rendszerek sajátosan fragmentált struktúrája a korporatív modellhez, miközben a családjogi a „szubszidiaritás elvéhez” közelít. A szociális biztonság minősége tekintetében azonban jelentős eltérések tapasztalhatók. A közép-kelet-európai országoknak a közös szociális állammodellhez való viszonyítása meglehetősen körülményes, jóllehet egyes országok tekintetében levezethető a korporatív modellhez való történelmi illeszkedés.

Betegbiztosítás és munkahelyi baleseti biztosítás:

Az országok többségében a fizetett betegszabadsághoz, valamint a munkabalesetek természetének és mértékének megállapításához orvosi igazolás szükséges. Egyes országokban, mint Svédországban és Finnországban, már a betegség első napján be kell mutatni az orvosi igazolást. Magyarországon nincs hivatalos határidő, de az orvosi igazolást a következő fizetés folyósításáig be kell nyújtani. Hollandiában a táppénzen levőknek kapcsolatot kell tartaniuk egy inspektorral és otthoni látogatás esetén rendelkezésre kell állniuk. A betegszabadság elején kifizetetlen napok (n. *Karenztage*, a. *unpaid day of sick leave*) száma tekintetében a Finnország alkalmazott kilenc nap szélsőséges esetnek számít, de a szociális szolgáltatás kiszámításáig a munkaadó itt is köteles a bér továbbfizetésére.

A betegbiztosítás és a munkahelyi baleseti biztosítás reformjai gyakran a szolgáltatásban részesülők számának csökkentésére irányuló törekvéshez kapcsolódnak. A szolgáltatásokban részesülők jogosultságának vizsgálata során élénk figyelemmel kísérik az egészségügyi szolgáltatók bekapcsolódását. Individuális szinten megszigorították a jogosultság kritériumait és csökkentették a szolgáltatás volumenét. A munkaadók is jobban középpontba kerültek, pl. a betegség esetén való további bérfolyósítás meghosszabbításával, hogy a munkaadók nagyobb figyelmet fordítsanak a munkahelyi rehabilitációra és egészségvédelemre. Ezt rendszerint a munkajog és nem a társadalombiztosítás szabályozza.

Munkanélküliségi biztosítás:

A munkanélküliségi támogatás (*Arbeitslosengeld*) kifizetésének időtartamának meghatározása az EU tagállamaiban vagy egységesen történik (mint pl. Svédországban, Finnországban, Belgiumban és Nagy-Britanniában), vagy pedig egyéni okoknál fogva, mint az életkor (Olaszország, Dánia) vagy a keresőtevékenységben töltött idő (Hollandia, Lengyelország, Románia).

A munkanélküliségről Európa-szerte folytatott vitákban látványos változást hozott az a felismerés, hogy az aktív munkaerőpiaci politika képes egyensúlyt teremteni a szabad mozgással összefüggő munkanélküliségi segélyezés pozitív újraelosztási effektusai, valamint annak a munkaerőkinálatra gyakorolt nem szándékos negatív kihatásai között. Az aktív és passzív munkaerőpiaci politika tekintetében azonban az EU tagállamai között jelentős eltérések vannak. Az aktív munkaerőpiaci politika igen elterjedt Észak-Európában és a kontinentális Európa egyes országaiban. A spektrum másik végelete Kelet-Európa és Nagy-Britannia. Az aktív munkaerőpiaci politikára fordított kiadások tekintetében Dánia, Svédország és Finnország játszik élenjáró szerepet, de Hollandia és Írország is sokat költ ezekre a programokra.

A szociális segélyek:

Ezeknek a szabályozásoknak a végrehajtása többnyire helyi szinten történik. A szociális segélyek rendszere alacsonyabb szolgáltatásokat nyújt a szociális biztonság előtérben álló rendszereinél. A segélyek összege tekintetében az egyes tagállamok, között, elsősorban az EU „rég” és „új” tagállamai között jelentős eltérések vannak.

A legmagasabb szociális segélyt nyújtó országok: Németország, Luxemburg és Dánia. A következő csoport: Finnország, Írország, Hollandia, Svédország, Nagy-Britannia, Olaszország, Ausztria és Belgium. Ezekben az országokban a segélyek részben vagy teljes mértékben a lakbérfizetésre is kiterjednek. Legalacsonyabbak a segélyek: Lengyelországban, Magyarországon, Észtországban és Bulgáriában.

Kihívások és megoldások a nyugdíjrendszerek területén:

Közös kihívások: A demográfiai folyamatok: a születéskor várható élettartam emelkedése, a 60 év fölöttiek korcsoportjának számbeli növekedése, amely 2030-ig érezhetővé válik, a születési ráta csökkenése – mélyreható strukturális átalakulásokat vonnak maguk után. Ez a folyamat elsősorban Németországban már 2020 után felgyorsulhat. A nyugdíjrendszerek pénzügyi fenntarthatósága hatalmas kihívást jelent. A szociális biztonsági rendszereket ugyancsak súlyosan érinti a kitartóan magas munkanélküliségi ráta.

A svéd nyugdíjreform: Svédországban tízéves vita és egyeztetési folyamatot követően a pártok, a munkaadók szövetségei és a szakszervezetek között 1998-ban jött létre megállapodás a nyugdíjrendszer átalakításáról. A svéd nyugdíjreform egyebek között bevezette az erőteljesebben bér- és jövedelemfüggő nyugdíjat, a korábbi szabályozást pedig, miszerint a legjobb tizenöt év keresetét vették figyelembe a nyugdíj megállapításánál, elvetették. Az új jövedelemfüggő nyugdíj most a 16. életévtől kezdve figyelembe veszi a teljes keresőtevékenységet („biográfiát”) és a 61. életévtől kezdve lehetővé teszi a rugalmas nyugdíjba vonulást. Ezzel kapcsolatban megvonták az alsó határt, a felsőt azonban nem. Eszerint legkorábban 61 éves korban lehet nyugdíjba vonulni. Ám nem mindenki számára adott, hogy folytathassa keresőtevékenységét és így növelje nyugdíjjogosultságát. Időskorban tehát a gondoskodási kötelezettség erőteljesebben individuumhoz kötött, csak a rászorulóknak részesülhetnek alapnyugdíjban.

A nyugdíjak automatikusan a pénzügyi helyzet alakulásához igazodnak, tehát az emelkedő jövedelem pozitív hatást gyakorol a kifizetendő nyugdíjakra. Csak az osztható el, ami járulék formájában befolyik a rendszerbe, állami támogatások ki vannak zárva. A reform során bevezetett irányítási rendszerek célja, hogy csökkentse a politikai döntéseknek a nyugdíjrendszerre gyakorolt hatását és ehelyett a nyugdíjszámítás alakítása fokozottabb mértékben a gazdasági és demográfiai folyamatokkal függően történjen.

Jövőbeli kihívások: Jelenleg a legfontosabb kihívás a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságának biztosítása, amit nemcsak az EU tagállamai, hanem maga az EU számára is fontos célkitűzéssé válik. Ennek pénzügyi politikai biztosításához a keresőtevékenységben töltött idő meghosszabbítására és a foglalkoztatási ráta emelésére van szükség. A kordedvezményes nyugdíjak ösztönzése helyett meg kell teremteni a keresőtevékenységből való rugalmasabb visszavonulás lehetőségeit.

[A tanulmány a Friedrich Ebert Stiftung honlapján (16 p.):

<http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07494.pdf>]

**Arne Heise – Hanna Lierse: Az államháztartási konszolidáció
és az európai szociális rendszerek**
Friedrich Ebert Stiftung, 2011. március

1. Szociálpolitika az európai egyesülés folyamatában:

1. 1. Szociális állam vagy jóléti állam?

Az általános szóhasználatban, beleértve a társadalomtudományi szakirodalmat, a szociális állam és a jóléti állam fogalmát szinonimaként alkalmazzák.

A tanulmány szerzői különbséget tesznek:

A jóléti állam fogalmát csak akkor használják, ha az állami beavatkozás nemcsak korrekciós vagy biztonsági funkciókra, hanem a társadalmi jólét irányítását célzó szélesebb társadalmi és gazdaságpolitikai beavatkozásokra vonatkozik.

A szociálpolitika fogalma kizárólagosan az öt alapvető kockázattal szembeni biztosításra vonatkozik: időskor, betegség, munkanélküliség, baleset és szegénység.

A szociális állam fogalma tehát ez utóbbiakra összpontosul. A jóléti állam politikája a szociálpolitika instrumentumai mellett egy kollektív, demokratikusan legitimált célkitűzést, valamint egy széleskörű társadalompolitikai beágyazódást is feltételez, amely kiterjed a makroökonómiai irányításra, a családpolitikára, az oktatáspolitikára. A jóléti állam és a szociális állam megkülönböztetése azt is kifejezi, hogy a *szociálpolitikai modernizációs törekvések* nem jelentik a szociális állam végét, sőt, ezek eredménye egy markáns változás a javaknak a közösség és az individuumok közötti elosztása, a finanszírozás, a jogosultság és a legitimitás vonatkozásában. Így jobban érthetővé válik az *Európa (kiépült jóléti állam) versus USA (korlátozott szociális állam)* közötti egykori szembeállítás.

1. 2. A szociális állam modelljei az Európai Unióban:

Jóllehet a szociálpolitika kezdettől fogva szerepet játszott az európai integrációs folyamatban és a Lisszaboni Reformszerződés keretében az alapjogi chartába történő felvételével a szerződés részévé vált, továbbra is egyfajta *szociális deficitről* beszélhetünk. Mivel az anyagilag aluldotált szociálpolitika továbbra is kizárólagosan nemzeti hatáskörbe tartozik, az *európai szociálpolitika* a munkaügyi és egészségügyi szabályozásra korlátozódik.

Az Európai Unióban a szociális állam három típusát különböztethetjük meg:

- a szociáldemokrata vagy skandináv típust,
- a szociális-konzervatív vagy kontinentális típust, valamint
- a liberális vagy angolszász típust.

2. Államháztartási konszolidáció egyes európai országokban:

A tartós recesszió megelőzése érdekében számos országban a bankrendszer stabilizációja és a konjunktúra fellendítése érdekében bevezetett intézkedésekkel próbálkoztak. A rövidtávú mentőakciókat követően a súlypont áttevődött az államháztartás növekvő eladósodottságára. A tagállamok 2009 októberében fiskális stratégiákra tértek át a megnövekedett államadósság csökkentése érdekében. Miközben a Bizottság a konszolidációs intézkedések legkésőbb 2011-ben való megvalósítását

javasolta, az országok többségében már 2010-ben mélyreható megszorításokat és reformokat vezettek be, Lettországból például a konszolidáció folyamata már 2009-ben elkezdődött.

Németország:

2. 1. Németország és a gazdasági válság:

Jóllehet 2009-ben a 4,9%-os növekedés megtört és bekövetkezett a szövetségi köztársaság fennállása óta legmélyebb recesszió, a gazdaság 2010 harmadik negyedében ismét elérte a 3,9%-os növekedést, a munkanélküliség csökkent, az export helyreállt, a gazdaság stabilizálódott. A válság előtti GDP-t ugyan még nem sikerült ismét elérni, a válság azonban lassan feledésbe merül. A lakosság tudomásul vette az államháztartás konszolidációjára irányuló reformokat. Jóllehet Németország 2009-ben mínusz három százalékos pénzügyi deficitjével és 73,4%-os államadósságával viszonylag jól jött ki, a Merkel-kormány a szövetségi köztársaság történelmének legnagyobb megtakarítási tervét fogadta el. A szövetségi kormány ún. „*Jövőcsomagja*” szerint az államháztartás konszolidációjának a foglalkoztatás növekedéséhez, a szociális kiadások csökkentéséhez, az adóbevételek növekedéséhez kell vezetnie. A szociálpolitika alárendelődik a növekedés célkitűzéseinek.

2. 1. 1. A német takarékosági program:

A 2010-2014. évi pénzügyi terv és a 2011. évi szövetségi államháztartási terv szerint 2014-ig 80 milliárd EUR megtakarítást kell elérni, ami évente a GDP 0,8%-ának felel meg. 2013-ig be kell tartani a Stabilitási és Növekedési Paktum deficitkorlátját, 2016-ig pedig a strukturális hiányt a GDP 0,35%-ára kell leszorítani. A német megtakarítási csomag súlypontja a kiadási oldalon van. Ennek ellenére a szövetségi kormány a szociális költségvetés jelentős megnyirbálását tervezi, amely a konszolidáció 30%-át teszi ki.

A konzervatív-liberális kormány csökkenti a gyermeknevelési szülői támogatást („*Elterngeld*”) a munkanélküliségi támogatás II. csoportjánál (*Arbeitslosengeld II. – ALG II., más néven alaptámogatás*), az ún. kötelező szolgáltatásokat mérlegelés alapján nyújtható szolgáltatásokká alakítják és ennél a csoportnál megszüntetik a fűtési támogatást, valamint a nyugdíjbiztosítási járulékhoz való állami hozzájárulást (ami havi 2,20 EUR).

A szülői támogatás a korábbi gyermeknevelési támogatás („*Erziehungsgeld*”) helyébe lépett szolgáltatás, amelyet a keresőtevékenységtől függetlenül fizettek. Korábban ugyancsak kifizették az ún. Hartz-IV támogatást (az ALG II. új elnevezése), amelyet most, az államháztartási konszolidáció keretében eltöröltek. A szülői támogatás bérkiegészítési rátáját havi 1.240 EUR fölötti nettó jövedelem esetén 67%-ról 65%-ra csökkentették. Az európai országok többségétől eltérően Németországban nem igazítják ki az időskori nyugdíjakat. A nyugdíjak szintjét már az elmúlt évek reformjai során csökkentették, a privát és az üzemi nyugdíjak szerepét pedig erősítették.

A konszolidációs intézkedések az egészségügyi rendszert is érintik. A növekvő költségek terhét a gyógyszergyártók és a kórházak mellett elsősorban a kötelező betegbiztosítás biztosítottainak kell viselniük. A 2011. évi egészségügyi reform eredményeként „az átláthatóság és a verseny erősítése érdekében” a betegpénztárak pójtárulékot szedhetnek be tagjaiktól. Ez a betegpénztári pójtárulék a jövedelemtől

független és az ún. „*fejkvótára*” való áttérés jelenként fogható fel. A fejkvóták regresszív effektusai folytán az alacsonyabb jövedelmek a szolidaritási pótlék ellenére viszonylag nagyobb megterhelésnek tevődnek ki. A reform a munkavállalók és munkaadók közötti járulékfizetési paritás felszámolását is kivetíti, amely pedig a német társadalombiztosítás egyik alapelve volt.

Az államháztartás konszolidációjára és a szociális állam reformjára irányuló intézkedések a GDP-hez viszonyítva és más európai országokkal való összehasonlításban inkább mérsékeltnek mondhatók, ami Németország jelenlegi kedvező gazdasági és államháztartási fejlődésének tulajdonítható. A szanálási intézkedések viszonylag csekély tömege ellenére a reformokból egy világos szociálpolitikai irány rajzolódik ki: Az intézkedések a legelesettebbeket sújtják és ennek során a munkanélküliek vagy az alacsony keresetűek biztonsága vagy szociális állami szolgáltatásainak kiépítéséről nem jelent témát. Ehelyett, a keresőtevékenységbe való bekapcsolódás ösztönzése és az öngondoskodás és felelősség erősítése érdekében lépítenek minden plusz járandóságot. A *szociális egyensúly* alapeszméje, ahogyan azt a konzervatív-liberális koalíció felvezeti, nem a társadalmi befogadás és a jövedelembiztonság értelmében, hanem sokkal inkább a szociális ellátásoktól való elfordulás és az individuális felelősség és öngondoskodás felé tett fordulatként értelmezhető.

2. 1. 2. A szociális piacgazdaság vége?

A német szociális állam a *rajnai kapitalizmushoz* és a szociális piacgazdaság modelljéhez igazodik. A jóléti államról szóló vitában a német szociális modellt konzervatívnak is nevezik. A „*dekommodifikáció*” [N.B. *minél erősebb egy országban a szociális háló, a polgárok létfenntartásuk biztosítása során annál kevésbé függenek a piactól.*] mértéke nem annyira kihangsúlyozott, mint a szociáldemokrata államokban. A szociális állam szolgáltatásaihoz való hozzáférés többnyire a keresőtevékenység alapján szerveződik, a járulékfizetés és a járandóságok messzemenően megfelelnek egymásnak. A német állam közepes mértékű dekommodifikációja ellenére széleskörű gondoskodási szolgáltatásairól ismert. Az utóbbi években azonban a szociális kiadások igazodtak az EU átlagához. Miközben 2002-ben a szociális kiadások összege a GDP 30%-ának felelt meg, így 3%-kal haladta meg az EU átlagát, 2007-ben a GDP 27,7%-ára csökkentek. A német szociális piacgazdaság látványosan lépül, miközben az öngondoskodás jelentősége folyamatosan növekedik. A domináns társadalmi vita vezérgondolata, hogy a magas és univerzális szolgáltatások összeegyeztethetetlenek az innovatív, rugalmas és a foglalkoztatást ösztönző politikával. Ez összecseng azzal a hipotézissel, miszerint a költséges szociális rendszertől való eltávolodó fejlődés kiváltó oka a válság. A domináns liberális paradigmával szemben a szakszervezetek úgy vélekednek, hogy a takarékosági csomag csak súlyosbítja az ország kedvezőtlen gazdasági helyzetét.

Spanyolország:

2. 2. A gazdasági válság hatásai Spanyolországban:

Spanyolország az Európai Unióhoz való csatlakozása óta legsúlyosabb válságát szenvedte el. A beruházások csaknem 25%-kal csökkentek, a fogyasztás és az export visszaesett. A GDP 2009-ben 3,6%-kal csökkent, majd 2010 első negyedévében ismét 0,1%-os növekedés következett be. A válság a munkaerőpiacon végezte a legnagyobb pusztítást. A munkanélküliek száma 2008 vége óta egymillióval emelkedett, a munkanélküliségi ráta jelenleg 20%, a fiatalok körében a munkanélküliség 40%.

A munkanélküliség növekedésével Spanyolország szociális kiadásai megduplázódtak, az adóbevételek drasztikusan csökkentek. A kormány az EU-tagállamokkal együtt konjunktúracsomagot dolgozott ki, ami ismét csak az államadósság növekedéséhez vezetett. Az államháztartási hiány 2008-ban még a GDP 4,1%-a, 2009-ben már annak 11,2%-a volt. A köztartozások mértéke 2007-ben még 36%, 2009-ben már 53,2% volt, ami az EU átlagához képest (73,7%) még mindig alacsonynak számít. A médiákban ennek ellenére spekulációk folynak arról, hogy az ország igénybe veszi-e és mikor veszi igénybe az európai mentőövet.

Miután a Zapatero-kormány 2009-ben még anticiklikus fináncpolitikát követett az állami beruházások és a kereslet ösztönzése érdekében, a 2010. évi költségvetés elfogadásával már szigorú konszolidációs kurzusra tért át. Ennek során a kormány elsősorban a kiadások csökkentésére összpontosít, amelyeket a nyugdíjrendszer és a munkaerőpiac strukturális reformjával, a családtámogatás (gyermekpénz) csökkentésével és a közszolgálat területén óhajt elérni.

2. 2. 1. A spanyol takarékosági program:

A 2010. évi államháztartási tervvel elkezdődött egy konszolidációs folyamat, amelynek célja, hogy a hiányt 2013-ig sikerüljön a GDP 3%-ára csökkenteni. Az év folyamán a kormány még jobban megszigorította megtakarítási programját. A kormány a 2011-2013. évi takarékosági terv és a 2010. évi akcióterv mellett strukturális reformokat fogadott el a nyugdíjrendszer és a munkaerőpiac területén és további 15 milliárd EUR megtakarításról döntött. A spanyol stratégia egyszerre célozza a kiadások csökkentését és a bevételek növelését.

Az első konszolidációs hullám során, a 2010. évi államháztartási terv keretében a kormány döntése szerint a hiányt a GDP 2,1%-ával kellett csökkenteni, amely a szociális állam számára nem járt különösebb érvágással. A kormány emelte az áfát, a kamatjövödelmek adóját, valamint emelt néhány fogyasztói adót. Másrészt 25%-ról 20%-ra csökkentették azon kis- és középvállalkozások vállalkozói adóját, amelyek megtartják, vagy éppen növelik foglalkoztatottaik számát. A kiadási oldalon a kormány nullszaldós fordulót tervezett a közszférában, valamint a nyugdíjszektorban.

Az ún. *Toledo-Paktum* egyebek között mélyreható nyugdíjreformot, valamint 2030-ig a GDP 4%-ának megfelelő megtakarítást tűzött ki célul. A nyugdíjreform megfelel az OECD-ben megnyilvánuló trendnek. Az egységes nyugdíjrendszerben erősítik az individuális ekvivalenciát, megemelik a nyugdíjkorhatárt, a járulékfizetés minimális időtartamát pedig 15-ről 25 évre emelik. Átmenetileg megszüntetik az időskori részmunkaidőt, 2011-ig pedig felfüggesztik a nyugdíjemeléseket, ezek alól azonban a szociális nyugdíjak kivételt képeznek. A reformok célja a nyugdíjpénztárakba való rendszeres és huzamosabb ideig való befizetések ösztönzése.

A kormány az ún. bébi-csekk megszüntetését és az egészségügyi költségek csökkentését tervezi. A bébi-csekket 2007-ben vezették be, ez azt jelenti, hogy a szülőknek minden gyermek születésekor legalább 2.500 EUR-t fizetnek. Ezt a jövedelemtől független támogatást 2011-től megszüntetik.

Az egészségügyben tervezett költségcsökkentő intézkedések: a gyógyszerköltségek csökkentése; a generikumok árának csökkentése, árplafon bevezetése, amivel évente 1,5 milliárd euró megtakarítást céloznak. Jóllehet egyéni önrészeket nem hajtanak be, az állami egészségügyi rendszer csak azon gyógyszerek költségeit fedezi, amelyek az új árszabályozáshoz igazodnak.

Az államháztartási konszolidáció keretében bevezetett megszorítások összességükben mérsékeltek, mivel ezek nem jelentenek explicit érvágást a társadalombiztosítási ellátásra jogosultak alapellátása tekintetében. A reformok azonban a bébi-csekk eltörlésével elsősorban az alacsony jövedelműeket sújtják és a nyugdíjreform is azok többségét érinti leginkább, akik instabil és rendszertelen munkával rendelkeznek. Ezenkívül a Zapatero-kormány nem tervezi a magas jövedelmek vagy vagyonok megadóztatását.

2. 2. 2. A spanyol szociális állam ismérvei; bizonytalan jövő:

A spanyol szociális állam a mediterrán vagy posztautoritárius modellek közé sorolható, amelyek néhány alapvető vonásban különböznek a kontinentális Európa szociális államaitól: elsősorban a szociális biztonsági rendszerek fragmentálódása, a család jelentősége és az alacsonyabb szolgáltatások vonatkozásában. A spanyol szociális rendszer mind állami, mind privát komponenseket tartalmaz, a szolgáltatások igénybevétele általában a járulékfizetés függvénye. Kivételt képez az állami egészségügyi szolgálat és a szociális segélyalapok rendszere. A szociális kiadások a GDP 21%-ának felelnek meg, ami az EU 15-ök között a rangsor végét jelenti, de valamelyest meghaladja a közép-kelet-európai országokat.

Az 1980-as években, a diktatúra utáni átalakulás során, a munkaerőpiacon masszív flexibilizációs és dualizációs folyamat ment végbe, ami a részmunkaidős szerződések számának robbanásszerű növekedésével járt, a válság kitörését követően pedig hozzájárult a magas munkanélküliséghez. A szociális háló pedig túl gyenge ennek kivédéshez. A munkanélküliek több mint 30%-a nem jut hozzá a munkanélküliségi segélyhez, az ellátás szintje pedig egyébként is alacsony.

A spanyol állam szerepe a szociális biztonság területén soha nem volt jelentős, most azonban a spanyol szociálpolitika ökonomizálódásának vagyunk tanúi. A konszolidációs intézkedések érintik a szociális kiadásokat, a nyugdíjak és a munkanélküliségi ellátások tekintetében azonban nem nyúlnak az alapellátásokhoz. A legújabb nyugdíjreform egyik célja a foglalkoztatás ösztönzése, de az öngondoskodásra és az állam kivonulására vonatkozó üzenetet is tartalmaz.

Görögország:

2. 3. A gazdasági válság hatásai Görögországban:

A gazdasági válság 2010 elején érte el csúcspontját. A külső államadósság mértéke megrendítette Görögország hitelképességét és fizetőképességét. A hosszútávú állami kölcsönök kamatai meghaladták a 11%-ot (Európában 3,41%). Az államháztartási

hiány elérte a 12,7%-ot, az adósságok meghaladták a GDP 113%-át, a kamattörlesztések meghaladják az évi 12 milliárd EUR-t.

A görög válság az eurózóna próbakövévé vált. A görög kormány 2010 márciusában 110 milliárd EUR hitelgaranciáról szóló megállapodást írt alá az EU-val és a Nemzetközi Valutaalappal. A pénzügyi mentőcsomag ellenében a Papandreou-kormány szigorú takarékosági programot vállalt.

A takarékosági program minden területre kiterjed. A magasabb adók és a csökkenő bérek mellett a kormány a szociálpolitikai megtakarításokat sem odázhajta el. Már régóta napirenden van egy átfogó nyugdíjreform és küszöbön állnak az egészségpolitikai megszorítások.

2. 3. 1. A görög takarékosági program:

A 2010. évi stabilitási program célja az államháztartási hiánynak még ugyanazon évben 4%-kal (8,7%-ra) való csökkentése volt.

Amikor 2010 elején Görögországot az államcsőd fenyegette és a kormány aláírta a nemzetközi mentőcsomagot, a Papandreou-kormány kiegészítő takarékosági csomagot vezetett be, amely a GDP 2%-ának megfelelő (4,8 milliárd EUR) megtakarítást vett célba. Az átfogó szanálási stratégia az adóemelések mellett a szociális rendszerben való megtakarításokra is kiterjedt: egyebek között az időskori biztosítás, a munkaerőpiaci politika és az egészségügyi ellátás területén.

Parlament elé került a nyugdíjreform. Az elmúlt években az időskori biztosítás költségei a GDP 4,5%-áról (2005) a GDP 6,6%-ára (2009) emelkedtek. Prognózisok szerint, amennyiben a rendszer átalakítása elmarad, a nyugdíjakra fordított kiadások 2060-ban meghaladhatják a GDP 24%-át. A kiadások jelenleg meghaladják az európai átlagot, ami a nyugdíjasoknak a szociális kiadások tekintetében való kedvezményezettségére utal. Ennek ellenére a járuléktól független szociális nyugdíj mértéke havi 228 EUR (2006), ami igen alacsony, a rendszer szegmentált és a szolgáltatási szint tekintetében igen nagyok a különbségek.

A görög nyugdíjreform: A parlament 2010 júliusában elfogadta a nyugdíjreformot, amelynek 2012-ig három milliárd euró megtakarítást kell eredményeznie. A nyugdíjkorhatárt mind a férfiaknál, mind a nőknél 65 évre emelték, a nyugdíjukat a GDP fluktuációjához igazítják, megszüntetik a korkedvezményes nyugdíjazást ösztönző feltételeket, megemelték a minimálnyugdíjhoz szükséges járulékszámítási alapot, megszüntettek bizonyos privilégiumokat, csökkentették a nyugdíjalapok számát. 2010-2012 között befagyasztják a nyugdíjukat, csökkentik a nyaralási és ünnepnapos bónuszokat. A havi 1.400 EUR fölötti nyugdíjjal rendelkezőknek a jövőben 10%-ig terjedő extra jövedelemadót kell fizetniük. A nyugdíjreformok követik az OECD-államokban érvényesülő trendeket: az individuális járulékekvivalencia erősítése, a létfenntartáshoz szükséges jövedelem elve, a nyugdíjkorhatár emelése.

Takarékosági intézkedések az egészségügyben: az államilag finanszírozott gyógyszerek csökkentése, ár- és költségplafon bevezetése a kórházaknál, amelyekkel összesen 300 millió EUR megtakarítást kell elérni. A nyugdíjaktól eltérően az egészségügyi kiadások a válságot megelőzően is a többi EU-tagállam megfelelő értékei alatt voltak. Az 1983-ban bevezetett állami egészségügyi rendszert, amely az egészségügyi szolgáltatásokhoz való univerzális és teljeskörű hozzáférést biztosít, már a kezdetektől fogva rossz hatékonyság, pénzügyi hiány, korrupció és egyenlőtlenség jellemezte.

Intézkedések a munkaerőpiacon: állami szolgáltatást csak ellenszolgáltatás fejében fizetnek; a munkanélküliek kötelesek bizonyítani a munkahelykeresést, kötelesek pályázati tréningeken részt venni. Görögország munkaerőpiaci politikájában a hangsúly hagyományosan az aktiváló politikára esik, a munkanélküliek biztosítása a nemzetközi standardokhoz viszonyítva kifejezetten csekély. Nemcsak a szolgáltatások szintje, hanem a folyósítás időtartama és lefedettsége is viszonylag alacsony, elsősorban a tartós munkanélküliek és a fiatalok rendelkeznek gyenge védettséggel.

A nyugdíjreform és a munkaerőpiaci reform célja a normális keresőtevékenység erőteljesebb ösztönzése. Mind a nyugdíjreform, amely az individuális járulékváltsági arányt erősíti, mind a konszolidációs intézkedések foglalkoztatáspolitikai irányultsága olyan ösztönzőket érint, amelyeknél az újraelosztási komponens és a jövedelemstabilizáció kevesebb jelentőséggel rendelkezik. Ennek ellenére a szociáldemokrata kormányzat visszariadt a szociális szolgáltatások megkurtításától.

Jóllehet Görögországban a GDP 25%-át fordítják szociális kiadásokra, ami alig marad el az EU átlagától, a szegénység általi veszélyeztetettség aránya 20% (EU: 16,5%). Ez főleg a rossz hatékonyságnak tulajdonítható, amiért a görög szociális rendszert gyakran jellemzik elmaradottként. Eltekintve az állami egészségügyi rendszertől és a szükségletek szerinti szociális nyugdíjtól, a szolgáltatások többsége járulékfüggő.

Miután az 1980-as években a biztosításpolitikai reformok egész sorának bevezetésére és a szociális kiadások növekedésére került sor, a következő években a görög szociális állam kiépítése stagnált. A kormány egyrészt azzal próbálkozott, hogy a bevételi források bővítésével csökkenti a kiadásokat, másrészt a járulékokból finanszírozott társadalombiztosítási rendszer és a szükségletekhez igazodó szociális segélyrendszer jobb szétválasztására törekedett. Ez azt jelenti, hogy a járulékoktól független, valóban alacsony szociális segélyek rendszere fennmarad, miközben az individuális járulékváltsági arányt megemelik. Az adósságválságra való reakciók is ennek a politikai megközelítésnek felelnek meg, itt mindenekelőtt a nyugdíjreform említendő, amely nyomtatékosan a járulékfizetésre irányuló individuális ösztönzést hangsúlyozza. A görög kormány reformjait tehát nem holmi egalitárius és univerzalista célkitűzések jellemzik, hanem egy liberális és szociális beruházási fordulatot képviselnek, amelynek során az újraelosztási komponensek és a bér munka függetlenségének mértéke csökken.

Izland:

2. 4. A gazdasági válság hatásai Izlandon:

A válság előtti években, 2003-2007 között az izlandi gazdaság átlagos növekedése 6,7% volt. Ez az évente 19%-kal emelkedő beruházási üzletkötéseknek volt köszönhető. A munkanélküliségi ráta 2008 elején még két százalék volt. Miután 2008 első félévében a gazdaság enyhén lefelé ívelt, 2008 októberében beütött a válság: a három legnagyobb bank, amely az izlandi bankrendszer 85%-át birtokolta, magas összegeket vett fel a tőkepiacon a beruházási társaságok expanzív kurzusának finanszírozása érdekében. A saját tőke alacsony aránya, a bankoknak a külföldi hitelektől való függése és az általános bizalomvesztés miatt az izlandi bankrendszer teljesen összeomlott. A konzervatív-szociáldemokrata nagykoalíció 2008 októberében

sürgősségi törvényt fogadott el és államosította a bankokat, majd novemberben a beruházók tömeges menekülésének megelőzése érdekében felfüggesztette a tőkemozgások kontrollját.

A bankok államosítása miatt az államháztartás hiánya az egekbe szökött és 2008 októberében Izland az államcsőd szélére került. A bankok hitelvolumene az izlandi GDP tízszerese volt, így az izlandi kapacitások nem voltak elégségesek a bankok megmentéséhez. Az izlandi kormány 2009 októberében öt milliárd USD-ról szóló hitelmegállapodást írt alá a Nemzetközi Valutaalappal és az északi országokkal.

Az államadósság Izlandon a válság előtt még az egész OECD-ben a legalacsonyabbak közé tartozott. 2005-ben még a GDP 26%-a, 2008-ban 57,4%-a, jelenleg pedig már 120%-a, sőt a teljes külső eladósodás a GDP 280%-a. Az államháztartás hiánya 2008-ban mínusz 13,5%, 2009-ben mínusz 9,1% volt. Az izlandi gazdaság is mély recesszióba zuhant. A hazai kereslet csökkenése sokkal kihangsúlyozottabb volt, mint más országokban, a munkanélküliség 2%-ról a jelenlegi 8%-ra emelkedett. Az izlandi korona árfolyama csökkent, az infláció 2009 májusában 11%-ra emelkedett.

2. 4. 1. Az izlandi takarékosági program:

A 2009 februárjában hatalomra került baloldali-zöld koalíció júliusban ismertette takarékosági programját. Ennek során 179 milliárd izlandi korona megtakarítását vették célba, ami a GDP 12%-a. Ez jelentős enyhítés a korábbi konzervatív kormány 16%-os megtakarítási tervéhez képest. 2009-2013 között évente 35 milliárd izlandi korona (1,17 milliárd EUR) megtakarítását kell elérni.

Az izlandi kormány reformjai a bevételi oldalra irányulnak: 2009 júliusában 5,34%-ról 7%-ra emelték a társadalombiztosítási járulékokat, fél százalékponttal emelték az áfát, emeltek egy sor fogyasztói adót, 10%-ról 15%-ra emelték a 250.000 izlandi koronát meghaladó hozamok tőkeadóját, ideiglenesen adópótlékot vetettek ki a havi 700.000 izlandi koronát meghaladó jövedelmekre. Tervezik még a társasági adó emelését, amelynek mértéke eddig mindössze 18% volt.

A baloldali kormány a kiadási oldalon is törekedett az alacsony jövedelműeknek az aránytalan megterheléstől való megkímélésére. Ennek ellenére Izland sem maradt mentes a szociálpolitikai megszorításoktól. A megtakarítások elsősorban az időskori és rokkantnyugdíjakat, valamint a betegbiztosítást és a gyermektámogatást érintették. Ezeket a területeken 2010-ig csaknem tízmilliárd izlandi korona megtakarítását célozták.

A nyugdíjrendszer területén az állami és üzemi nyugdíjak mellett bevezettek egy adókedvezményekkel kistaffírozott privát öngondoskodási pillért. Az eredetileg jövedelemtől független alapnyugdíjat az individuális befizetésekhez igazították. Az állami nyugdíjat meghaladó nyugdíjjárandóságokat megnyirbálták. Ez azt jelenti, hogy a foglalkoztatásból és egyéb nyugdíjalapokból származó nyugdíjjárandóságokat, az első 10.000 izlandi korona kivételével, a jövőben az alapnyugdíjhoz számítják. A járandóságokat a jövedelem növekedésével visszafogják, az évi négymillió izlandi korona fölötti nyugdíjak esetén pedig teljesen megvonják. Az izlandi intézkedések így hátat fordítanak az OECD-trendeknek, amelyek az individuális járulékok és a jogosultságok közötti korrelációt hangsúlyozzák.

Takarékosági intézkedések az egészségügyben: Izlandon, az északi államok többségéhez hasonlóan, állami egészségügyi rendszer működik. Az egészségügyi költségek hagyományosan jelentősen meghaladják az EU átlagát. Az 1990-es évektől

kezdve azonban itt is kezdtek felhagyni az ellátásokhoz való univerzális és díjmentes jogosultsággal. A térítésmentes szolgáltatások körét korlátozták, a szolgáltatások összességénél díjakat vezettek be, a gyógyszereknél emelték az önrészt. A jelenlegi egészségpolitikai reformok ezt az irányt folytatják: a generikumok iránti kereslet növelése és a költségek ily módon történő tíz százalékos csökkentése érdekében ismét emelték a gyógyszer-önrészt. Az alapellátást ingyenes generikumokkal biztosítják. Mivel azonban bizonyos speciális gyógyszereket nem mindenki engedhet meg magának, ez a gyakorlat társadalmi feszültségekhez vezethet.

Megszorítások a családpolitika területén: Miközben jelenleg hét éven aluli gyermekek esetén a gyermekpótlékot („*Kindergeld*”) a szülők jövedelmétől függetlenül fizetik, a jövőben a jogosultság részben jövedelemfüggővé válik, aminek négymilliárd izlandi korona megtakarítást kell eredményeznie. Ezenkívül megnyirbálják a gyermeknevelési szülői támogatást („*Elterngeld*”) is, amely a jövedelem 80%-ának felel meg, összege maximum havi 400.000 izlandi korona, amit havi 350.000-re csökkentenek. A 437.500 izlandi korona (2.900 EUR) alatti keresettel rendelkező szülők továbbra is jövedelmük 80%-át kapják. Ez az intézkedés 70 millió izlandi korona megtakarításához vezet és a szülők 15%-át érinti. A nyugdíjrendszerhez és az egészségügyhöz hasonlóan ezek a reformok is a szolgáltatásokhoz való univerzális jogosultságtól való elfordulást és a rászorultságtól függő járandóságok felé tett fordulatot képviselik.

2. 4. 2. Izland és az északi jóléti állam jövője:

A jóléti állam szakirodalmában Izlandot az északi, így a szociáldemokrata modellhez sorolják. Az izlandi szociális rendszer jellemzői: az univerzalizmus, az adókból finanszírozott szolgáltatások, az állami egészségügyi rendszer. A hasonlóságok ellenére Izlandnak megvannak a maga sajátosságai.

Más északi államokhoz képest az Izlandon nyújtott szociális állami szolgáltatások elmaradottként és alulfejlettként jellemezhetők. Izland nyitott a szabadpiaci megoldások, az individuális biztosítás és a családtámogatás iránt. Az állami szolgáltatások mérsékeltebbek, mint a többi országban. Ez a viszonylag csekély szociális állami kiadásokban is megnyilvánul: Miközben az 1950-es években Izland a többi északi államhoz hasonlóan még viszonylag sokat fordított szociális kiadásokra, ami a GDP 7-8%-ának felelt meg, az 1970-es évektől elkezdődött a leszakadás. Izland már csak a GDP 10%-át fordította szociális kiadásokra, miközben Dániában 19%, Svédországban pedig 16% volt az arány. 2008-ban Izland a GDP 22%-ával elmaradt az EU 26%-os átlagától. Miközben az egészségügyre fordított kiadások az EU átlagához hasonlóak, a nyugdíjak, a munkanélküliek biztosítása, a gyermektámogatások és a gyermeknevelési szülői támogatások tekintetében az izlandi kiadások jelentősen az EU átlaga alatt vannak.

Izlandon 1988-1995 között számos reformot és megszorítást vezettek be, amelyek a szociáldemokrata rezsimektől való elfordulást jelzik. A kormány áttért a szolgáltatások felhasználói finanszírozására és erősítette a befizetések és a járandóságok közötti összefüggést. Ez a jóléti állam univerzális elvétől való elfordulást és az individuális ekvivalencia elvét hangsúlyozza. Annak ellenére, hogy a szociális kiadások GDP-hez viszonyított aránya alacsony, a reformok pedig nyomatékosan az öngondoskodást és a saját felelősséget forszírozzák, az elszegényedés általi veszélyeztetettség és az egyenlőtlenség továbbra is alacsony.

Az 1990-es évek elején bevezetett megszorítások az izlandi gazdaság fellendülését eredményezték, ami államháztartási többlettel és számos szociális állami intézkedéssel járt. Növelték a járandóságokat, erősítették a járandóságok tekintetében való individuális ekvivalenciát, így ez a dekommodifikáció szakaszaként írható le. A pénzügyi válság és a három nagy izlandi bank csődje azonban visszavetette a gazdaságot. A magas államadósságot le kell építeni, a külföldi hiteleket vissza kell fizetni. Ráadásul tekintettel Izlandnak az EU-hoz való jövőbeli csatlakozására, a stabil államháztartási politika elkerülhetetlen.

Az izlandi kormány takarékosági programja szerint 2013-ig a GDP 12%-ának megfelelő megtakarítást kell elérni. A kormány az adópolitikai intézkedések mellett a konszolidáció oroszlánrészét megtakarításokból, egyebek között a szociális kiadások lefaragásából tervezi elérni. Az EU államaitól eltérően a baloldali-zöld izlandi kormány nem általános szociálpolitikai megszorításokkal és a foglalkoztatáspolitikára gyakorolt nyomással reagált a válságra. Miközben az izlandi takarékosági program szakít az egész lakosság számára járó univerzális jogosultságokkal, progresszív irányultságával fenntartja a jövedelmek közötti jelenlegi ténylegesen alacsony egyenlőtlenséget. A lakosság reakciója, amely visszavonulásra kényszerítette a nagykoalíciót, olyan szociális állami pályára állította az országot, amely lényegesen különbözik más országokétól.

Lettország:

2. 5. A gazdasági válság hatásai Lettországban:

Lettországban a piacgazdasági átalakulási és növekedési folyamatot számos töréspont jellemezte. Az egy főre eső jövedelem tekintetében Lettország sokáig az EU 27-ek utolsó helyén állt. Ennek ellenére a válságot megelőző években (2005-2007) az átlagos növekedés tíz százalék volt. Miközben a reáljövedelem 2000-ben még az EU 27-ek átlagának 37%-a volt, ezekben az években ennek 56%-ára emelkedett. Ugyanakkor azonban a jövedelmek egyenlőtlensége és a szegénység általi veszélyeztetettség is növekedett.

A fellendülést követően a válság beálltával Lettország a legsúlyosabb recesszió áldozatává vált. A növekedés 2008-ban már 4,2%-ra csökkent, a következő évben pedig mínusz 18%-kal negatív európai rekordot döntött. A munkanélküliségi ráta 2007-ben 6%, 2009-ben 20% volt. Az ország gazdasága a 2004. évi állapotba zuhant vissza.

A lett állam 2008 végén nemzetközi mentőcsomagért folyamodott. Az ország hitelképességének csökkenése és a minősítő ügynökségek általi leértékelése megakadályozta, hogy elegendő mennyiségű piaci hitelhez jusson. A pénzügyi hiány 2007-ben mínusz 0,3%, 2009-ben mínusz 10% volt. Az adósságállomány, amely ugyan még a Stabilitási és Növekedési Paktum által megkövetelt 60% alatt volt, 2007-ben 9%-kal, 2009-ben 36%-kal növekedett. Végül Lettország 2011-ig terjedő, 7,5 milliárd EUR összegű nemzetközi mentőcsomagban részesült.

2. 5. 1. A lett takarékosági program:

A lett kormány két konszolidációs csomagot fogadott el (2008 december, 2009 június). Az első takarékosági csomag a közszférában végrehajtott bércsökkentésekre és

személyzeti leépítésekre, valamint az áfa és a fogyasztói adók emelésére és a GDP 7%-ának megfelelő megtakarításokra irányul.

A második csomag a GDP 4%-ának megfelelő további megtakarítást vett célba. A konszolidációs intézkedések során 2010-ben az államháztartási hiányt a GDP 8,5%-ára kellett csökkenteni. A hiányt a továbbiakban 2011-ig 6%-ra, 2012-ig 3% alá kell visszaszorítani.

Miközben az első csomag még kiadáscsökkentésre és magasabb bevételekre irányult, a második 72%-ban megszorításokat tartalmazott, amelyeknek csaknem egyharmada a szociális államot érintette. A közsférában végrehajtott 15%-os bér- és személyzetcsökkentés mellett az áfa, a fogyasztói adók és a személyi jövedelemadó, valamint a társadalombiztosítási járulékok emelését tervezik. További bevételekre számítanak az adómentes jövedelem havi 95 lett latról 34 lett latra csökkentésétől. Az adókulcsok függetlenek a jövedelemtől, ami az alacsony jövedelműeket fogja sújtani.

Általános szociálpolitikai megszorítások a kiadási oldalon: A szülői és gyermektámogatás mellett 50%-kal csökkentik a napi 11,51 lett latot meghaladó munkanélküliségi támogatást és táppénzt.

A kormány 2010 júliusában 10%-kal csökkentette a nyugdíjjárandóságokat. Ezt azonban az Alkotmánybíróság megvétózta. A kormány a nyugdíjkorhatár további emelésével reagált. A lett kormány már 2000-ben átfogó nyugdíjreformot vezetett be. Egyebek között hárompilléres rendszert vezettek be, amely a járulékokból finanszírozott állami pillér mellett egy tőkefedezeti jellegű privát pillért is tartalmaz. A nyugdíjkorhatárt 62 évre emelték, a jogosultság számítását a teljes keresőtevékenységben töltött biográfiára kiterjesztették.

Reformok az egészségügy területén: A kormány az egészségügyi költségek növekedésére számít. A reformok a költségcsökkentés érdekében elsősorban a kórházi kezelések és a szolgáltatók számának leépítését célozzák. Az 56 kórház több mint a felének bezárását tervezik és emelik az önrészeket, jöllehet ez a nyugdíjasok és a minimál bérrel rendelkezők számára elfogadhatatlan.

A lett állami egészségügyi rendszer reformjára 2005-ben került sor: Az egészségügyi ellátás finanszírozását a fejkvóták modellje alapján alakították át, a biztosítottaknak nagyobb részt kell vállalniuk a kezelések költségeiből, szigorították a sürgősségi szolgálatok igénybevételét, ösztönzik az orvosok közötti versenyt. A nyugdíjpolitikához hasonlóan itt is az egyéni felelősség felé való elmozdulás következett be, lett legyen szó az egészségügyben fizetendő magasabb önrészekről, vagy a járulékbefizetés és a járandóságok egymáshoz igazításáról.

2. 5. 2. A lett szociális állam eróziója:

A társadalombiztosításról szóló törvény elfogadására 1995-ben került sor. A piacgazdaságra való átmenet során a termelés csökkenése és a munkanélküliség növekedése mellett a szociális kiadások mértéke igen magas volt. A kezdetben a munkanélküliek részére nyújtott magas támogatást azonban drasztikusan csökkenteni kellett és meg kellett teremteni az ösztönzőket a keresőtevékenységbe való mielőbbi visszatéréshez. A tartós munkanélküliek részére nyújtott támogatást 100%-ról 50%-ra csökkentették. A szociális kiadások 1999. óta folyamatosan csökkentek, 2007-ben elérték a GDP 17,2%-át, ami az EU 27-ek átlagához képest (26%) elenyészőnek számít.

Jóllehet Lettország jól kiépített társadalombiztosítási szabályozásokkal és intézményekkel rendelkezik, a jövedelmek közötti egyenlőtlenség és a szegénység általi veszélyeztetettség igen magas. Lettországban mind járulékoktól függő, mind rászorultságtól függő szolgáltatások nyújtására kerül sor. Az állami társadalombiztosítási rendszer mellett, amelyben a szolgáltatások már befizetett járulékokhoz kapcsolódnak, a szociális segély univerzális állami szolgáltatás. A szolgáltatások szintje azonban igen alacsony. A nyugdíjak 80%-a nem éri el a létminimum szintjét és a munkanélküliségi támogatásnál sincs alsó határ. A szociális ellátások területén eddig az állami szektor dominált. De minden területen bővül a privát szektor és az egyéni felelősség szerepe. Ez mind az egészségügy, mind a nyugdíjrendszer vonatkozásában így van. A jelenlegi konszolidációs politika az államnak a szociálpolitikából való kivonulásával jár. Ennek ellenére a kormány tartja magát liberális piaci reformjaihoz és mind a konszolidációt, mind az újraelosztást továbbra is az euró-övezethez való 2014. évi csatlakozásnak rendeli alá.

Románia:

2. 6. A gazdasági válság hatásai Romániában:

Miután a piacgazdaságra való átmenet folyamatára az 1990-es években csekély növekedés, alacsony jövedelmek, magas munkanélküliség volt jellemző, a 21. század küszöbén úgy tűnt, hogy Románia a kelet-közép-európai országok egyik mintaországává női ki magát: az átlagos növekedési ráta 6,7%, a reáljövedelmek növekedése 2004-2007 között évi 12%, a munkanélküliség rátája 2008-ban 5,8% volt. Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően úgy tűnt, hogy a román gazdaság fellendül, ami példátlan növekedéshez és jóléthez vezet.

A fellendülés ellenére az államadósság folyamatosan növekedett. 2008-ban, amikor a növekedés és a foglalkoztatás tetőpontra ért, az államháztartási hiány a GDP 5,5%-a volt. A gazdasági fellendülés azonban homályba borította a strukturális deficitet, a prociklikus pénzügyi politika pedig csak a válság kirobbanását követően vált problematikusává. A világgazdasági válság véglegesen rávilágított a román sikertörténet látszólagosságára: A belső kereslet 13,7%-kal, az export 10,1%-kal csökkent, a tőkeinjekciók 20%-os megcsappanása pedig 2009 végére a munkanélküliség 7,8%-ra való emelkedését eredményezte. 2009-ben a deficit elérte a GDP 8%-át, meghaladva a Stabilitási és Növekedési Paktum elfogadható mértékét. Jóllehet az államadósság mindössze a GDP 25%-a volt, ez szűk egy év leforgásával megduplázódott.

A közkiadások oly mértékben növekedtek, hogy a kormánynak a fizetőképesség miatt is aggódnia kellett. 2009 májusában a Nemzetközi Valutaalap és az EU 20 milliárd EUR hitelt engedélyezett Romániának. A hitel készenlétbe helyezését a fiskális és a külső egyensúly megteremtését célzó intézkedéscsomagtól tették függővé.

2. 6. 1. A román takarékosági program:

A 2009-ben elfogadott költségvetés a társadalombiztosítási járulékok 3,3%-os emelését, valamint a közalkalmazottak bérének és számának csökkentését tervezte. Az első takarékosági program elfogadására a nemzetközi hitel engedélyezését követően, 2009 májusában került sor, majd egy évvel később, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a reformok nem elégségesek a hiánycél eléréséhez, újabb takarékosági csomag elfogadására került sor. Ez mélyebb érvágást jelent a szociális állam számára:

általánosan 15%-kal csökkentették a szociális transfereket és 25%-kal csökkentették a közalkalmazottak bérét.

A kormány ennek során elsősorban megtakarításokra összpontosított, de kezdetben nem számolt az adóbevételek emelésével. Az első körben a román kormány a költségvetéspolitikai cél elérése érdekében két törvénytervezetet készített: az egységes nyugdíjakról, valamint a fizetések egységes rendszeréről.

A nyugdíjreformra 2011-ben kerül sor és annak hosszútávon 4%-kal kell csökkentenie a költségvetési hiányt. A nyugdíjkorhatárt 65 évre emelik, ugyancsak emelik a minimális járulékbefizetési időtartamot, a nyugdíjszámítás alapját többek között a szabadfoglalkozásúakra és a közszférára is kiterjesztik. A nyugdíjak kiigazítása az inflációs index szerint történik, ami jelentős megtakarításokat eredményez, mivel a kiigazítás inkább a fogyasztói árakat és kevésbé a keresőtevékenységet végzők jövedelmének növekedését követi. A nyugdíj mértékét a jövőben a teljes járulékfizetés alapján és nem az utolsó években elért jövedelmek alapján számítják ki. Az állami nyugdíjrendszer átalakítása mellett a román kormány a privát nyugdíjrendszer jelentőségét is kiemeli. 2007. óta a privát és tőkefedezeti nyugdíjak egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek.

A pénzügyminiszter azzal az indokolással vezette fel a konszolidációs intézkedéseket, hogy azoktól függ a következő hitelnek a Nemzetközi Valutaalap általi kifizetése. Jóllehet stimmel, hogy a Nemzetközi Valutaalap 2010-ben a GDP 2,3%-ának megfelelő államháztartási konszolidációt követelt, a szanálás módját nem írta elő. A második takarékosági csomagban a szociális költségvetés és a közszféra megszorítása állt előtérben. A kormány a közalkalmazottak fizetésének 25%-os, a szociális transferek 15%-os csökkentéséről döntött. Miközben az Alkotmánybíróság megtorpedózta a nyugdíjcsökkentést, más területeken a megszorítások zöld utat kaptak. Az intézkedéseknél nem szabtak meg alsó határt, így azokkal szemben a legrászorultabbak védtelenül maradtak. További megszorítások: a fűtési támogatás szüneteltetése, a korkedvezményes nyugdíjazás ideiglenes felfüggesztése, a fogyatékkal élők nyugdíjainak szigorúbb ellenőrzése.

Takarékossági intézkedések az egészségügyben: A kormány kórházbezárásokat tervez, emelik az önrészeket, kiépítik a privát szolgáltatások rendszerét. Miközben az egészségügyi rendszer eddig a bismarcki modellen alapult, amelyben a biztosítottak jövedelmeikkel arányos járulékokat fizetnek és a befizetett járulékoktól függetlenül részesülnek szolgáltatásokban, az utóbbi évtizedekben tért hódított a privatizáció.

A román konszolidációs stratégia masszív megtakarításokra épít és ennek során alig tervez adóemeléseket. A kormány ugyan 2010 júliusában 19%-ról 24%-ra emelte az áfát, ez azonban pusztán szükségintézkedés volt, mivel az Alkotmánybíróság megvétőzte a nyugdíjak 15%-kal való csökkentését. A takarékosági program tehát a közszféra mellett leginkább a nyugdíjasokat, a családokat és a szociális segélyekben részesülőket érinti. Ennek során nem differenciálnak a különböző jövedelmi csoportok között, így az általános megszorítások folytán az alacsony jövedelműek viszonylag nagyobb terhet viselnek. A román kormány reformjai egy regresszív politikai megközelítést tükröznek, amely a magas és stabil jövedelmeket megóvjaa a takarékosági intézkedések következményeitől.

2. 6. 2. A szociális állam leépülése Romániában:

A piacgazdaságra való átmeneti folyamat kezdetén Romániának teljesen át kellett alakítania társadalombiztosítási rendszerét. Jóllehet a szociálpolitikai törvényhozás már megfelel a modern jóléti államokénak, a feltételek a valóságban másképp festenek. A társadalombiztosításra fordított kiadások viszonylag alacsonyak, a jövedelmek közötti egyenlőtlenségek pedig igen magasak.

Az EU statisztikái szerint a jövedelmek közötti különbségek egész Európában Romániában a legmagasabbak. Ezen az egyenlőtlenségen a válságot megelőző évek erőteljes gazdasági növekedése sem változtatott. A szociális kiadások 2006-ban a GDP 14%-át tették ki (EU átlaga: 25%).

Az 1990-es években a szociális kasszákat erőteljes finanszírozási problémák jellemezték, ezért a társadalombiztosítási költségvetés egyensúlyának megteremtése érdekében a szociális jogalkotás területén átfogó reformokat vezettek be. A legnagyobb vállalkozás a nyugdíjreform volt, amelynek során emelték a nyugdíjkorhatárt és a minimális járulékbefizetési időtartamot. Románia ebben a tekintetben a Világbank által ajánlott hárompilléres struktúrát követte. A nyugdíjak mértéke tekintetében hatalmas különbségek tapasztalhatók, bizonyos csoportok privilégiumokat élveznek. Az egységes nyugdíjrendszer bevezetése ugyan a szegmentálódás felszámolását célozza, a reform azonban bizonyosan nem fog a nyugdíjak mértékének kiegyensúlyozásához vezetni. Ellenkezőleg, a reformok az individuális ekvivalenciát hangsúlyozzák, tehát az öngondoskodást helyezik előtérbe.

Az egészségügyi rendszer területén is a privát szolgáltatások és az individuális befizetések irányában való fordulat következett be. Jóllehet az egészségügyre fordított állami kiadások kifejezetten alacsonyak, a rendszer alulfinanszírozott, a kormány a kollektív szolgáltatások további leépítését tervezi. A román államnak a szociálpolitikai felelősség alóli kivonulása nem számít újdonságnak. Már jó ideje megfigyelhető az államtól az ökonómia primátusa felé való elmozdulás, amelynek során a szociális állam általi szabályozást alárendelik a versenynek és az individuális felelősségnek. A jelenlegi szociálpolitikai megtakarítások intenzitása mégis meglepő. Ezek az intézkedések a piacorientált megoldások iránti nyilvánvaló nyitást képviselik és ennek során a jövedelmek közötti egyenlőtlenségek kiéleződnek.

A román kormány a hitelek folyósításához fűződő nemzetközi nyomással igazolja a megszorításokat. A megtakarítások egyoldalú előtérbe helyezését és az adóemelések elodázását viszont azzal magyarázza, hogy egy ilyen intézkedés hamis ösztönzőket teremtene és a privát beruházások és a kereslet csökkenését vonná maga után. A válság tehát a strukturális reformok bevezetése mellett a szociális állam radikális csorbításának legitimációját szolgálja.

Nagy-Britannia:

2. 6. A gazdasági válság hatásai Nagy-Britanniában:

Nagy-Britannia Európa egyik legfontosabb pénzügyi színhelye. Londonban minden nagy bank és biztosítótársaság képvisellel rendelkezik. A pénzügyi szektor a GDP 8%-át adja, ennek sikere a liberális keretszabályozáson, valamint a magas külföldi tőkefinanszírozáson alapul. A válság egyik első áldozata a *Northern Rock*, egy közepes méretű bank volt, amely 2007 szeptemberében hiteleket kérelmezett az angol Központi Banknál, ami tömegpánikot váltott ki és azt az események hatására államosítani kellett.

Jóllehet a *Bank of England*-nél az alapkamat 2009 március óta történelmi mélypontra, 0,5%-on áll, a privát szektorban súlyos bizalomvesztés és hitelhiány következett be. A gazdasági teljesítmény 2009-ben 5%-kal csökkent, a munkanélküliség 5,6%-ról 7,6%-ra emelkedett. Jelenleg az államháztartási hiány egész Európában Nagy-Britanniában a legmagasabb. A finanszírozás szaldója 2009-ben mínusz 11,4% volt, ami meghaladja Spanyolország, Portugália és Izland deficitjét. Az államadósság 2009-ben 68,2%-ra emelkedett, ami ugyan alacsonyabb a 74%-os EU-átlagnál, a 2007. évi 44,5%-hoz viszonyítva azonban jelentős növekedést jelent. A lakosság eladósodottsága a GDP 180%-ának felel meg. A britek sokat áldoznak ingatlanra, a lakosságnak mindössze 10%-a nem rendelkezik saját tulajdonú lakással.

Az első konszolidációs programot még Gordon Brown labourista kormánya dolgozta ki 2010 márciusában, amelyet David Cameron konzervatív kormánya további megszorításokkal toldott meg. A „*Welfare that Works*” című takarékosági program 2014-ig 81 milliárd angol font (91 milliárd EUR) megtakarítását célozza, amelyből 11 milliárd fontot szociális megszorításokkal kell elérni. Az IMF ezt a leghaladóbb és legvakmerőbb reformprojektnek nevezi.

2. 7. 1. „Welfare that Works”: a brit takarékosági program:

A konzervatív-liberális kormány takarékosági programjának címszavai: „*saját felelősség és szabadság*”. Az ötéves terv célja a strukturális deficit 2014-2015-ig való felszámolása és a 2015-2016-os költségvetési évben a nettó hitelfelvételek 11,4%-ról 1,1%-ra csökkentése. A bankadó bevezetése, az áfa és a tőkére kivetett adók emelése mellett a kormány túlnyomórészt megtakarításokkal tervez megtakarításokat elérni: 2015-ben a konszolidációs program 77%-át a kiadások csökkentésével kell elérni. A minisztériumok költségvetését megnyirbálják, a közszférában félmillió állást megszüntetnek, emelik a nyugdíjkorhatárt, csökkentik a szociális kiadásokat, illetve a szociális ellátásokkal való visszaéléseket.

A szociális állam reformjának célja az egyéni felelősség erősítése, valamint szankciók alkalmazása és a szolgáltatások csökkentése a társadalombiztosítási biztosítással társuló foglalkoztatás erősítése érdekében. Az intézkedések érintik a nyugdíjasokat, a gyermeküket egyedül nevelő szülőket, a szociális segélyekben részesülőket és a családokat. Az ellátások összességének kiszámítása érdekében a kiskereskedelmi árindex és a fogyasztói árak átrendezését tervezik. Bizonyos tanulmányok szerint azonban ez az átállás az ellátások csökkentésének felel meg, ami az állam számára 2014-2015-ben 5,8 milliárd angol font megtakarítást eredményez.

A nyugdíjak indexálásának átállítása mellett a koalíció a nyugdíjkorhatár további emelését és az évi 130.000 angol fontot meghaladó nyugdíjjal rendelkezők adókedvezményeinek megszüntetését tervezi. Miközben az adókedvezmények korlátozása csak a magasabb nyugdíjakat érinti, az indexálás átállítása, amely az általános nyugdíjszint csökkenésével járhat, elsősorban a szociális nyugdíjban részesülőket érinti. A brit nyugdíjrendszer jellemzője a privát és az üzemi nyugdíjak jelentősége, az általános állami nyugdíj ugyanis nem lenne elég a megélhetéshez. Azok a nyugdíjasok, akik nem rendelkeznek más jövedelemmel, további ellátásoktól függenek.

A lakbértámogatás jelenleg a bérleti díj 50%-át fedezi, a kormány pedig most ennek 30%-ra csökkentését tervezi. Ezenkívül bevezetnek egy általános támogatási plafont és így az elkövetkező öt évben 4.225 milliárd angol fontot takarítanak meg.

A gyermektámogatások átalakítása során a szolgáltatásokat a rászorultság elvéhez kötik. Miközben a jövedelemtől független gyermekpénzt csökkentik, a kormány kiterjeszti a rászorultságtól függő „*gyermekhiteleket*”. Így az elkövetkező években nem kerül sor a gyermekpénz emelésére, 2013-tól pedig azt a magasabb jövedelmű családoktól meg is vonják. Ezenkívül az öt évesnél nagyobb gyermeküket egyedül nevelő szülők nem részesülhetnek jövedelemtámogatásban, hanem a jövőben be kell jelentkezniük a munkanélküliek rendszerébe.

A kormány az adóemelések mellett a kormány az adójóváírás határának 1.000 angol fonttal való emelését tervezi minden jövedelemcsoport számára. Miközben a megszorítások elsősorban a társadalombiztosítási ellátásokat igénybevevőket érintik a leg súlyosabban, ebből a jóváírásból a magas jövedelműek profitálnak leginkább. Az *Institute for Fiscal Studies (IFS)* ezért regresszívként jellemi a brit takarékosági programot, amelynek legnagyobb vesztesei a szociális segélyekben részesülők, nyertesei pedig a magas jövedelemmel rendelkező gyermektelen személyek, mivel ők még az adójóváírás emeléséből is nyereséget könyvelhetnek el.

2. 7. 2. A brit szociális állam:

A brit szociálpolitika hagyományos motívuma a szegénység, amely a 17. századi „szegénységi törvényre” tekint vissza. Az állami ellátások már az angol szociális állam kiépítésének folyamatában is csupán a viszonylag szegény rétegekre korlátozódtak. Ez abból a liberális meggyőződésből fakad, miszerint a szociális problémákat az önsegély és a gazdasági haladás segítségével oldhatók meg. A brit szociális rendszer ezért olyan szociális szolgálatok hálózataként jellemezhető, amely elsődlegesen a szegénység megelőzésére és nem egy bizonyos életstandard fenntartására irányul. A szociális kiadások a GDP 24%-ának felelnek meg, ami viszonylag alacsonynak számít. Ezzel szemben az egyenlőtlenség a jövedelemelosztás tekintetében és a szegénység általi veszélyeztetettség rátája meghaladja az EU 27-ek átlagát.

Miután Nagy-Britannia a második világháborút követően kiépítette szociális rendszerét, az 1980-as években a nemzetközi versenyképesség helyreállítása érdekében radikális megszorításokra kerül sor. Ez a kurzus Margaret Thatcher konzervatív kormányaihoz fűződött. Miközben a konzervatívok eredetileg egy szabadságelvű és a szükségletekhez igazodó megoldás mellett léptek fel, Tony Blair labourista kormánya óta a szociálpolitikai konvergencia erősödése következett be. A labourista orientáció a „*harmadik út*” elvét követte, amelynek során kevésbé stabilizáló jellegű, hanem inkább alacsonyabb mértékű és privát szolgáltatások

nyújtását helyezte kilátásba. Figyelmet fordított a hátrányos helyzetű csoportok szociális integrációjára, mint a hajléktalanok vagy a gyermeküket egyedül nevelő szülők.

A jóléti állam szakirodalma általában a liberális modellhez sorolja az angol államot, amelyet a jövedelemelosztás és dekommodifikáció alacsony szintje jellemez, a privat szektor pedig jelentős befolyással rendelkezik. A jelenlegi szanálási stratégia keretében a szociálpolitikai ellátások további csökkentése a brit szociális modell liberális alapértékeihez fűződik.

A reformok az ország liberális hagyományait tükrözik, amelyek szerint a szociális problémák a saját felelősségre építve és a privat gazdaság közreműködésével orvosolhatók. A jelenlegi konzervatív-liberális kormány reformjai a *szociális mobilitás* fogalmát hangsúlyozzák. Eszerint a létező szociális rendszer túl sok embert tett a jóléttől függővé. Az állam alacsony társasági adóval és a beruházások ösztönzésével támogatja a növekedést, a szociális ellátások pedig valóban csak a rászorulókat és a gyermekek részére nyújtanak védelmet. Ez azt jelenti, hogy a brit szociális állam tovább karcsúsodik és még rugalmasabbá válik. A tőkepiac pozitívan reagált Cameron megszorításaira. A takarékosági program bejelentését követően a brit államadósság kamatai csökkentek, a hitelminősítő cégek pedig kilátásba helyezték, hogy a takarékosági program betartása esetén a legjobb besorolást adják.

A takarékosági programok nemzetközi tapasztalatainak áttekintése:

A nemzeti takarékosági programok szinopszisa:

Takarékosági programok	DE	ES	GR	GB	LET	RO	ISL
GDP %-a	3,3	8,5	10,5	7,2	11,7	13,9	12
GDP %-a évente	0,8	2-3	3	1,8-2	5,7	7	2,4
Milliárd nemzeti valutában	80 EUR 2010-14	85 EUR 2010-13	24 EUR 2010-13	nincs adat 2010-12/13	1,5 LVL 2009-10	74,6 RON 2009-10	179 ISK 2009-13
A takarékosági program %-a							
1. Bevételnövelés:	33	41,2	42,9	31	45	15	36
- Vállalkozói adó	7,5	-1,6	8,5	-8,5	-2,4		1,4
- Jövedelemadó				-11,56	9,6		32,3
- Áfa		11,4	23,4	44,9	27,3	10	4,6
2. Megszorítások:	52	58,8	57,1	69	55	85	64
- Szociális állam	34	5,4	nincs adat	21,9	14,8	nincs adat	15,6

A táblázat az országtanulmányok eredményeit foglalja össze és bemutatja az országok konszolidációs programjának tervezett és megvalósított volumenét a GDP-hez viszonyítva, valamint a megfelelő nemzeti valutában kifejezve. Ezek a volumenek jelentősen különböznek egymástól. Romániában a csomag a GDP 14%-a miközben Németországban mindössze a GDP 3,3%-a. Az országok közötti összehasonlítást megkönnyíti a terveknek az éves GDP-hez való viszonyítása. Ebben a megközelítésben is Románia áll az élen az éves GDP 7%-ával, öt követi Lettország 5,7%-kal és Görögország 5%-kal, a lista végén itt is Németország áll 0,8%-kal.

A különbségek egyebek között a válság által az egyes európai országokban gyakorolt különböző hatásoknak tulajdoníthatók. Miközben Németország gazdasága gyorsan talpra állt, az államadósság pedig alig érintett, más országok, mint Románia, Lettország és Görögország, nemzetközi hitelekért folyamodtak, ami szigorú költségvetési tervezéssel és átfogó strukturális reformokkal jár. Izland is az államcsőd küszöbére került, mivel a három nagy országos bank államosítása messze meghaladta az állam pénzügyi képességeit. Jóllehet az izlandi kormány milliárdos nagyságrendű nemzetközi hitelért folyamodott, az évi 2,4%-os takarékosági csomag kifejezetten szerénynek látszik. Az összességében a GDP 12%-ának megfelelő takarékosági csomag azonban öt évre szól, az éves átlag ezért lehet alacsony.

Jóllehet az egyes országok túlnyomórészt főleg megtakarításokra törekednek, a konszolidációs programok között jelentős különbségek vannak. Miközben a görög és a lett takarékosági programnak csaknem a fele adóbevételeket érint, a román csomagnak ez mindössze az egyhatodát teszi ki. Az egyes országokban a megtakarításokkal és adóemelésekkel összefüggő mozgástér nem azonos. Lettországban az adóbevételek csak a GDP 28,6%-ának felelnek meg (EU átlaga: 39,2%). Görögországban számos adómentesség létezik, ezért az adórendszert az adózók körének bővítésével próbálják megszilárdítani és egyszerűsíteni. Mindez összefügg az egyes kormányok ideológiai orientációjával és a nemzeti hagyományokkal is.

A válság és a súlyos pénzügyi helyzet minden országban a szociális állammal szembeni megszorító intézkedések kiváltó okává és egyben azok magyarázatává vált. Németországban például a konszolidációs intézkedések összességének egyharmada, Nagy-Britanniában egyötöde a szociális állam reformjára irányul. Ezzel szemben a megtakarítások Spanyolországban a csomag 5%-át, Lettországban és Izlandon 15%-át teszik ki. A látélet szerint teljesen valószínűtlen, hogy fellépjen egy automatikus európai konvergencia: olyan államok, mint Nagy-Britannia, Lettország és Románia, ahol a GDP-hez viszonyított szociális kiadások nem érik el az EU átlagát, a szociális állam által nyújtott ellátások további leépítését tervezik. Az empirikus adatok szerint tehát a jövőben semmiképpen sem következik be automatikusan egy szociális állami standard alapján való európai egymáshoz hangolódás, hanem a problematika európai koordinációjára van szükség.

A megtakarításokkal összefüggésben csaknem minden országban hozzányúlnak a nyugdíj- és egészségügyi rendszerekhez. A nyugdíjak területén alkalmazott megoldások: a nyugdíjkorhatár emelése, a nyugdíjszámítási alap bővítése, az individuális ekvivalencia erősítése. Miközben az országok többségében strukturális nyugdíjreformokat vezettek be, Romániában és Lettországban eredetileg 15%-os, illetve 10%-os nyugdíjcsökkentést terveztek. Még meglepőbb, hogy Izlandon a trendekkel ellentétes megoldást választottak és a nyugdíjjogosultságok a növekvő jövedelemmel arányosan csökkennek, az individuális ekvivalenciát pedig leépítik.

Az egészségügy területén előszeretettel alkalmazott takarékosági megoldások: az árak és a költségek maximálása, a generikumok felírásának ösztönzése, kórházak bezárása, a gyógyszerek árába fizetendő önrész emelése. Az egyes országokban különböző mértékben, de megfigyelhető az államnak a szolgáltatásokból való kivonulása és az individuális hozzájárulások terjedése.

Miközben az államok többsége az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező csoportok bőrére takarékoskodik, a magasabb jövedelműeket csak néhány országban vonják be az adósságkonszolidáció terheibe. Nagy-Britanniában és Németországban például a legrászorultabbakon és a társadalombiztosítás ellátásaiban részesülőkön takarékoskodnak. Ennek célja a potenciális nettó munkajövedelem és a szociális segélyre való jogosultság közötti különbség („*Lohnabstand*”) csökkentése és a munkavállalás motivációjának erősítése. Ez a regresszív politika az alacsony jövedelmektől a magasabb jövedelmek felé való újraelosztással jár. A magasabb jövedelműeket csak néhány országban vonják be a válság terheinek viselésébe: Görögországban és Izlandon vagyonadót és társasági adót vetettek ki a profitot termelő vállalkozásokra.

[A tanulmány a Friedrich Ebert Stiftung honlapján (44 p.):

<http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07890.pdf>]

Werner Kamppeter: Nemzetközi pénzügyi válságok.
Tanulságok a jelenlegi válságmenedzsment számára
Friedrich Ebert Stiftung, 2011. március (23-26. p.)
(Erősen tömörítve)

- A bretton woods-i rendszer és a második világháború utáni amerikai támogatási rendszer hanyatlásával és a tőkepiacok liberalizálásával elkezdődött a modern adósságválságok, pénzügyi válságok és ingatlanválságok korszaka. Az Egyesült Államok, mint vezető valutahatalom megőrzi pozícióját. Az 1980-as évek óta a „pénzügyi tőke frakciója” politikailag és ideológiailag keresztülviszi érdekeit a „reáltőke frakciójával” szemben.
- Az új világgazdasági rendnek a válság általi sebezhetőségétől és a Nemzetközi Valutaalap, valamint a Világbank ideológiai szerepétől és hatalmi pozíciójától elsősorban a periférián levő országok szenvednek. A gazdasági és társadalmi felzárkózó modernizáció egyre nehezebb. Ez bizonyos mértékig más előjelekkel, de az európai perifériára nézvést is érvényes.
- Az olyan országok, amelyek nem csatlakoztak a *Washington Consensus*-hoz, mint pl. Kína, kevésbé bizonyultak érzékenyeknek a válsággal szemben, gazdaságilag pedig dinamikusabbak. Az olyan országok, mint Argentína vagy Korea, heterodox válságmenedzsmentjükkel arattak sikert, amiért ma a Nemzetközi Valutaalap dicséretében részesülnek.

[A tanulmány fejezetei: 1. Bevezetés; 2. Bretton Woods; 3. Adósságválságok: Mexikó I.; 4. Adósságválság és pénzügyi válság; 5. Pénzügyi válságok: Argentína, Mexikó II.; 6. Ingatlanlufik: USA 2007, Németország, Ingatlanpiac és konjunktúra, Spanyolország a 17. században, Japán 1990, Ázsia 1997-1998 és Korea; 7. Következtetések.]

A tanulmány következtetései:

A reálkapitalista rendszer megújulása:

Még senki sem tudta bebizonyítani, hogy a nemzetközi tőkemozgások liberalizálásához (a privát meggazdagodástól eltérően) nagyobb általános jólét társul. Elsősorban a rövidtávú tőkemozgásokra jellemzőek a túlzott várakozások, a nyájszellem, az eufória és a pánik momentumai, a magas volatilitás, a heves fölé- és alálövöldözés.

Különleges problémát jelentenek az adóparadicsomok. Ezek a nemzetközi pénzügyi rendszer fontos, de legátláthatatlanabb és legkontrollálatlanabb csomópontjai. Mindazonáltal köztudott, hogy ezeket messzemenően a londoni city és a Wall Street használja és irányítja. Mivel a tranzakciók többsége néhány központi amerikai és európai elszámolóhelyen zajlik, technikai szempontból nem lenne nehéz az átláthatóság megteremtése és a tranzakciós adók kivetése.

Ugyanez érvényes a tranzakciós adóknak a tőke- és devizapiacokon való bevezetésére. Mivel ezek célja a spekulatív feszültség és a volatilitás csökkentése ezeken a piacokon, akkor töltenék be funkciójukat, ha például év végén ismét megtérítenék azoknak, akik ezt befizetik.

Makroökonómiai egyenlőtlenségek:

A tőkemozgások liberalizált nemzetközi rendszerében az árfolyamokat tendenciózusan a tőkemozgások határozzák meg, tehát már nem a kereskedelmi és a teljesítménymérleg.

A nemzetközi makroökonómiai egyenlőtlenséget szívesen, de tévesen tekintik a túl-, ill. alulértékelt valuták okozta problémának. Ezen az észlelésen alapult az 1985. évi Plaza-egyezmény téves metodikája. Szemben az akkoriban táplált reményekkel, ez az egyezmény semmit sem változtatott a makroökonómiai egyenlőtlenségeken. Ezenkívül a japán gazdaságban végbemenő innovációs robbanás az OECD élvonalába emelte az országot. Ez a boom azonban spekulatív torzulást szenvedett és drámai ingatlanválságba és részvénytársági válságba torkollt.

A pénzügyi piacok liberalizálásának velejárója, hogy a pénzeket, gyakran veszélyes mennyiségekben, ide-oda tologatják a földgolyón, mégpedig teljesen elvonatkoztatva a mindenkor abszorpciós viszonyoktól. A pénzáramlás ilyen végső soron destruktív áramlásának korai példája a 17. századi Spanyolország, ahol nem következhetett be annak tőkévé válása. Ennek további példái a jó tíz évvel ezelőtti latin-amerikai pénzügyi válságok és az ázsiai válság. Jelenleg Brazília és Korea próbál adókkal és egyéb „nem konvencionális” intézkedésekkel védekezni a nem kívánt pénzbeáramlással szemben.

Megmutatkozott, hogy a tőke korlátlan nemzetközi szabadsága ellenére a reálgazdasági beruházásokat magában az Egyesült Államokban is lényegében nemzeti megtakarításokból finanszírozzák. Ez ellentmond azoknak a reményeknek, amelyeket a közgazdászok a nemzetközi tőkemozgásokhoz fűznek. Ők abból indultak ki, hogy a tőkepiacok a gazdag országok megtakarításainak egy része a fejlődő országokba kanalizálódna, hogy ott hozzájáruljon azoknak, természetesen reális beruházások útján történő fejlődéséhez.

Pontosan ez történt az 1970-es években Mexikóban. Az amerikai központi bank kamatemelése és a peso elleni ehhez kapcsolódó spekuláció és a tőke menekülése mindenesetre szertefoszlatta ezeket a vérmes várakozásokat. Azóta a gazdag országok megtakarításai már nem áramlanak a fejlődő országokba. Ellenkezőleg, a fejlődő országok megtakarításai áramlanak az Egyesült Államokba és hozzájárulnak a világméretű makroökonómiai egyenlőtlenségek elmélyüléséhez.

Válságmenedzsment:

A többlettel rendelkező országoknak tehát, mint Németország, nem a megtakarítások, ill. a tőke exportjára, hanem a hazai megtakarítás magasabb abszorpciójára van szükségük. A bővítésmentes nem a privát háztartások fogyasztásának, hanem megtakarításainak csökkentésében és azoknak az államhoz való átcsoportosításában áll. Kína ezt a szociális biztonsági rendszerek kiépítésével megtette. Ezenkívül a

konjunktúra-program és a nagyszabású hitelprogram segítségével az ország jelentősen több hazai megtakarítást abszorbeált. Természetesen Kína hatalmas fejlődési potenciállal rendelkezik, elsősorban a belső területeken. De elodázott feladatokból, elhanyagolt területekből Európában sincs hiány (oktatási rendszer, klíma- és környezetvédelem, jobb munka- és életkörülmények a külföldiek és a fiatal nemzedékek számára stb.).

Ha az EU és néhány tagállama nem tud elszakadni a korábbi, neoliberális IMF-csomagok képzetétől (amit az IMF már megtett), akkor ez a válság által leginkább érintett országok helyzetének súlyosbodásához fog vezetni. A válság által kevésbé érintett országok szolidaritása és támogatása nélkül fennáll a veszély, hogy a válság végtelen regresszióba torkoll. Mint azt Korea már megtette, az újjáépítés során az egyetlen ésszerű megoldás, a régi struktúrák modernizációjában és nem azok elpusztításában áll. Argentínának is csak hosszú évek elteltével sikerült az akkori IMF-felajánlások figyelmen kívül hagyásával egyenesen lélegzetelállító fordulatot végrehajtania.

Az észak-afrikai és egyes arab országokban a politikai viszonyok néhány hónapja drámai átalakulásban vannak. Az EU és tagállamai eddig jól megvoltak az ottani tekintélyelvű rendszerekkel, mivel azokban stabilitást láttak és az Európa felé irányuló migráció megfékezését remélték tőlük. Ezen országok némelyike súlyosan eladósodott a külföldi bankoknál. Az új rendszerekkel való együttműködés és azok támogatásának kardinális kérdése a korábbi tekintélyelvű rezsimek örökségének feldolgozása lesz. A teher feldolgozása nélkül ugyanis ismét az a veszély fenyeget bennünket, mint korábban Argentínában, hogy kockára tesszük az új demokratikus átalakulást és a gazdasági újjáépítést.

[A tanulmány a Friedrich Ebert Stiftung honlapján (30 p.):

<http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/07932.pdf>]

Három tanulmány a gazdasági és pénzügyi válság hatásairól a társadalombiztosítás területén Svájcban

Olivier Brunner-Patthey:

A pénzügyi válság hatásai a svájci társadalombiztosítás ágazataira
Soziale Sicherheit (CHSS) 2010. 4. sz. (189-194. p.)

A svájci kormány stabilizációs intézkedései: Az intézkedéscsomag elsősorban az infrastruktúra, a kutatás, a környezetvédelem és az energiaügyek területét érintette.

Első szakasz (2008 november): Döntöttek a munkaerőpiaci tartalék (*Arbeitsbeschaffungsreserven*) címén zárolt 550 millió CHF felszabadításáról. A felszabadított pénzekből lehetségesé vált az érintett vállalkozások 2009-2010. évi projektjeinek 914 millió CHF összegű finanszírozása.

Második szakasz (2009 február): A költségvetési kiadások további megszorítása és a rövid idejű foglalkoztatási támogatás maximális időtartamának 12-ről 18 hónapra emelése. Rövid idejű foglalkoztatással 20.000 munkahelyet sikerült megmenteni, ami 0,6 százalékponttal csökkentette a munkanélküliség növekedésének rátáját. 2010 márciusában 18-ről 24 hónapra emelték a munkanélküliségi támogatás folyósítását.

Harmadik szakasz (2009 június): A munkaerőpiaci helyzet teljesen kilátástalanná vált. A konjunktúracsomag elemei: a munkanélküliek biztosítására vonatkozó határozott időre szóló intézkedések, a fiatalok munkanélküliségének és a tartós munkanélküliség leküzdésére irányuló intézkedések, szakképesítés a munkanélküliség idején. Egyéb konjunktúrális intézkedések (adózási rendszer, kantonok és települések intézkedései, stabilizáló kiegészítő járulék a munkanélküliek biztosítása keretében) figyelembevételével 2009-ben a konjunktúraimpulzus becsült összege 7,5 milliárd CHF (a GDP 1,4%-a) lehetett. Ez feltehetően 2010-ben is szűk 7 milliárd CHF (GDP 1,3%-a) körül lehetett.

A társadalombiztosítás ágazataira gyakorolt hatás: A válság kirobbanásának időpontjában a svájci társadalombiztosítás több ágazatában is reformok voltak folyamatban. Ez megkönnyítette a válságkezelés hatékony eszközeinek feltárását. A politikai döntéshozók számára elképzelhetetlen volt, hogy a nyugdíj küszöbén állókkal vitessék el a balhét, hogy a rokkantbiztosításra vagy a szociális segélyekre támaszkodjanak. Inkább az egyre eladósodottabb munkanélküliségi biztosítás keretében kellett kitalálni valamit, hogy megtartsák az alkalmazottak munkahelyeit és jobb szakképesítés birtokában megkönnyítsék a munkaerőpiacra való visszatérést.

A recesszió hatást gyakorolt a bérjárulékokból finanszírozott társadalombiztosítási ágazatok bevételeire. 2009-ben ugyan a bérek még emelkedtek, az előző évekhez képest azonban a növekedés mértéke jelentősen mérséklődött. Mivel a bértömeg csak késlekedéssel követi a gazdasági fejlődést (a következő évet érintő bértárgyalásokra mindig év végén kerül sor), 2010-ben ennek a tendenciának a fokozódásával számolhatunk. Az áfabevételek valamelyest képlékenyen alakulnak. Miután 2008-ban 4%-kal emelkedtek, 2009-ben 3%-kal csökkentek. A svájci társadalombiztosításban azonban az áfa csak az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosításában van jelen, ott is viszonylag csekély mértékben.

A társadalombiztosítási ágazatok tőkéje elolvad: A válság pénzügyi hatásai különösen nyilvánvalóak a tőkeérték ingadozásai, valamint egyes társadalombiztosítási ágazatok 2007-2009 közötti tőkehozamának alakulása tekintetében. Mivel a tőkepiacok ingadozása erőteljesebb a reálgazdaságénál, a stagnáció fázisai után jobb időszakok is beköszönnek. A 2001-2003 közötti pénzügyi válságot követően a 2008-ban bekövetkezett újabb visszaesésig a piacok erőre kaptak. Ugyanilyen látványosan változhatnak a tőkeértékek is. A második pillér pénztőkéjének értéke 2008-ban 94 milliárd CHF-fel csökkent (15%). A válság az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosításának kiegyenlítő alapjánál a tőkeérték 5,4 milliárd CHF-fel való csökkenését (-13%) okozta.

A pénzügyi válság azonnal leképeződött **a nyugdíjpénztáraknál a fedezettség mértékében**. Miközben 2007 végén még csak a nyugdíjpénztárak 3%-ánál volt alulfedezettség, 2008 végén már a felénél. Ugyanazon időpontban a fedezettségnek a nyugdíjpénztári vagyonhoz súlyozott átlagos mértéke 97% volt (szemben az előző évi 111%-kal). A pénzügyi piacok 2009. évi felszusszanásának és a **szanalási intézkedéseknek** köszönhetően a helyzet ismét javult, a tartalékokat azonban még nem sikerült felhozni az előző válság előtti szintre.

A kötelező balesetbiztosítás alapelve a nyugdíjak hosszútávú finanszírozásához elégséges vagyonszerzés. A legnagyobb svájci balesetbiztosítási társaság (SUVA) nyugdíjpénztárszerű befektetési stratégiát követett és ennek köszönhetően sikerült csillapítania a pénzügyi válság hatásait. A 2008. évi mélypontot (-12,2%) követően 2009-ben már sikerült pozitív eredményt elérnie (+12,6%), fedezettségének mértékét pedig 118%-ra növelnie.

A pénzügyi válság tanulságai a társadalombiztosítás számára: 2008 a globális pénzügyi válság, 2009 a gazdasági válság éve volt, 2010-ben az volt a tét, hogy 2010 ne a szociális válság évévé váljon. A svájci társadalombiztosítók eddig jól állták a sarat, sikerült kivédeniük a recesszió szociális kihatásait. A társadalombiztosítási rendszer tartós megszilárdítása szempontjából három tanulság adódik:

1. Döntő jelentőségű a lehetséges problémák **megelőzése**. A rendszer fölötti kontroll elvesztésének megakadályozását szolgáló eszközök: a felügyelet erősítése; fizetőképességi tesztek kidolgozása; a monitoring eszközeinek alkalmazása; különböző törvényekben való rögzítés, a pénzügyi egyensúly megbomlása esetén alkalmazandó automatikus intervenciók mechanizmusok.
2. Ugyancsak fontos bizonyos paraméterek kitűzése, amelyek garantálják a rendszer fenntarthatóságát és lehetővé teszik a jobb gazdasági időkben való **tartalékképzést**.
3. Végül döntő jelentőségű a társadalombiztosítási rendszer konszolidációja a váratlan, heves konjunktúrahullámok **kollektív és szolidáris** kivédése érdekében. Ebben a tekintetben előnyös a felosztó-kirovó elv alapján finanszírozott és a vagyonszerzésre épülő rendszerek közötti **kockázatmegosztás**, amit fenn kell tartani.

A 2008 szeptemberében beütött válság rövidesen érezte hatását a svájci államháztartás és a szociális rendszerek területén is: Az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosítása 2008-ban a befektetések tekintetében 4,85 milliárd CHF, 2009-ben a munkanélküliek biztosítása területén a kiadások elérték a 2,5 milliárd CHF-et. Közvetlenül érintettek voltak a biztosítási elv alapján működő nyugdíjpénztárak és a betegbiztosítási társaságok is. A privát nyugdíjpénztáraknál a fedezettség mértéke 2007-ben még 117%, 2008 végén már csak 97% volt és a tartalékok felélése a betegpénztáraknál is veszélyes mértéket öltött.

A strukturális egyensúly megbomlása:

Ma már megmutatkozik, hogy a pénzügyi piac turbulenciái átmeneti jellegűek voltak, a konjunktúraválság nem járt olyan súlyos következményekkel, mint azt kezdetben feltételezték. A társadalombiztosítási ágazatok finanszírozása tekintetében azonban vajmi kevés változott, mivel itt az okok nagyjából strukturális jellegűek:

- Az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosítása számára a 2008. évi egyszeri veszteségnél sokkal nagyobb probléma a hozameredmény visszatérő és növekvő deficitje.
- A munkanélküliek biztosítása területén a többletkiadások válság idején is mindazonáltal szándékosak – a munkanélküliek biztosítása ezzel jelentősen hozzájárul a kereslet bessz idején való stabilizációjához. Valójában azonban a munkanélküliek biztosítása 1 milliárd CHF strukturális deficitet produkál. Az ágazat adósságállománya már a válság kirobbanásakor 4 milliárd CHF volt. A munkanélküliek biztosításának negyedik revíziója, amelyről a szavazás 2011 szeptemberében esedékes, az ágazat szanálását célozza.
- Különleges helyzetben van a rokkantbiztosítás. Ezen a területen a politika a milliárdos nagyságrendű tartós deficitre való tekintettel egy többfokozatú szanálási folyamatot indított el. Jóllehet a hatodik revízió lezárultát megelőzően az ágazat pénzügyei még nem kerültek révbe, a kiadások alakulásának trendje a jelenlegi reformok folytán sikeres fordulatot vett.

Az államháztartás érintettsége:

Az a tény, hogy az államszövetség által a különböző szociálpolitikai kiadásokra fordított hozzájárulását törvény szabályozza, valamelyest tompítja a társadalombiztosítás válság okozta veszteségeit. A szövetségi államháztartásból jóléti kiadásokra fordított 16 milliárd CHF a következő célokra szolgál:

- Az államszövetség 19,55%-kal járul hozzá az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosításának éves kiadásaihoz. Ezenkívül ide áramlik az ágazat javára befizetett áfa megfelelő százalékos aránya, valamint a szerencsejátékadó (plusz 2,6 milliárd CHF).

- A szövetség kiegyenlíti a rokkantbiztosítás éves kiadásainak 37,7%-át (2009: 3,53 milliárd CHF). Ezenkívül a rokkantbiztosítás 2011-től hét éven keresztül megkapja még az áfa 0,4%-át, továbbá a szövetség átvállalja a rokkantbiztosításnak az időskori biztosítással és a túlélő hozzátartozók biztosításával szembeni adósságkamatait.
- A szövetség hozzájárul az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosításának, valamint a rokkantbiztosítás kiegészítő szolgáltatásaihoz (EL). Ez a kiegészítő szolgáltatások 5/8-a (2009: 1,3 milliárd CHF).
- A szövetség finanszírozza a szerény képességekkel rendelkező biztosítottak betegbiztosítási járulékkedvezményének felét. A szövetségi hozzájárulás az egészségügyi kiadások alakulásához igazodik (2009: 1,8 milliárd CHF).
- A munkanélküliek biztosítása területén a szövetség a kantonokkal közösen hozzájárul a munkaközvetítéshez és a munkaerőpiaci intézkedésekhez. A szövetségi hozzájárulás aránya a járulékköteles jövedelem 0,15%-a, ez jelenleg 385 millió CHF-nek felel meg. A munkanélküliek biztosításának 2011 szeptemberében esedékes revíziójával ezt a hozzájárulást a munkanélküliek átlagos létszámához igazítják.

Mindezek a kiadások a szövetség által nem befolyásolhatók. Amennyiben tehát a szövetség takarékoskodni szeretne, ezt egyéb területeken, az oktatás vagy a közlekedés rovására kell elérnie. Ez annak klasszikus esete, ahogyan a szociális jólétre fordított növekvő kiadások egyéb területeken nyomják el az állami tevékenységet.

Ez a jelenség nem számít újdonságnak. A szociális és az egészségügyi kiadások az 1990-es években a GDP-nél sokkal erőteljesebben növekedtek. 1990-ben az állam még e két terület kiadásainak 42%-át fedezte, 2005-ben már több mint 50%-át. Az elmúlt években a szociális kiadások Portugália kivételével egyetlen országban sem növekedtek olyan erőteljesen, mint Svájcban. Ezzel szemben a közlekedésre fordított kiadások az 1990. évi szintre estek vissza.

Az adósságkorlát nem eléggé hatásos:

A szövetségi költségvetésnek 1990. óta nemcsak a kiadások strukturális eltolódásával kellett megküzdenie. Elsősorban önmagában a kiadások meredek emelkedése okozott problémákat, amely rendszeresen meghaladja a GDP növekedését. Ennek során nemcsak az államnak a szociális kiadásokhoz való hozzájárulása emelkedett, hanem – a bevételek növekedése ellenére – az államadósság is megduplázódott.

Erre a negatív fejlődésre való reakcióként a szövetség két tehermentesítési programot dolgozott ki, amelyeknél az intézkedések többségét a kiadási oldalon vezették be, a két csomag összvolumene 5 milliárd CHF. Ezenkívül a szövetség 2003-ban bevezette az adósságkorlátot, amelyet a 2001. évi népszavazás 85%-os arányban támogatott. Ez ma a szövetségi államháztartás legfontosabb instrumentuma. Az adósságkorlát előírja, hogy a szövetség kiadásai egy konjunktúraciklus során nem haladhatják meg bevételeit. Az államháztartási hiányt ugyan konjunkturális megfontolásokból megtűrik, de azt az erőteljes növekedés szakaszaiban kompenzálni kell.

Ezen intézkedések segítségével sikerült fordulatot elérni a pénzügyi politikában. Nem sikerült azonban megoldani azt az alapkérdést, hogy a szociálpolitika más területektől

vonja el a forrásokat. A jóléti kiadások növekedése folytán a jövőben ez az effektus akár fokozódhat is: A szövetségi kormány által 2008 májusában a fenntarthatóságról készített jelentés szerint 2025 után elsősorban az időskorúak biztosítása és az ápolásfinanszírozás területén fognak többletköltségek jelentkezni, amelyek folytán a szolgáltatások vagy a finanszírozás kiigazítása nélkül a jelenlegi 40%-os eladósodási kvóta 2050-ben 130%-ra emelkedhet.

Két eljárás a szociálpolitika által más területek rovására való forráselvonás ellen:

Először is elképzelhető, hogy az állami hozzájárulást elvonatkoztatják a társadalombiztosítás kiadásainak alakulásától. Ily módon a szövetségi kiadások hosszútávon tervezhetőbbekké válhatnának, a szövetségi kiadások többé nem lehetnének előránthatók a társadalombiztosítás strukturális problémáinak elkendőzésére. Másodsor, magából a társadalombiztosítás problematikájából kiindulva, bevezethető lenne egy mechanizmus, amelynek folytán a politika szükség esetén gyors megoldásokat dolgozna ki a társadalombiztosítás pénzügyi hiányainak betömökésére.

Az első elképzelés, a szövetségi kiadásoktól való szétválasztás, a rokkantbiztosítás hatodik revíziója keretében már számba szökkent. A tervezett új finanszírozási mechanizmusnak megfelelően a jövőben a szövetségnek a rokkantbiztosításhoz való hozzájárulása az áfabevételekhez, valamint a „vegyes indexhez”, tehát a bér- és az árfejlődéshez diszkontálva igazodik. Ezzel egyidejűleg a szövetségi költségvetést bebiztosítják egy esetleges többletkiadással szemben, amely a rokkantbiztosítás kiadásainak ismételt jelentős emelkedéséből adódna. Hasonló megfontolások merülnek fel az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosításának 12. revíziójával összefüggésben.

A második megközelítés egy fenntarthatósági szabálynak felel meg. Ehhez hasonlóan terjesztettek elő 2008-ban a gazdasági ernyőszervezetek. Céljuk az állami költségvetéseknek a társadalombiztosítás bevonásával való fenntartható finanszírozása. A gazdasági szereplők által előterjesztett változat megvalósulása a jogszabályok területén két lépésben történik. Első lépésben a költségvetési törvényt kiegészítik egy cikkellyel, amely a társadalombiztosítás részére is rögzíti a hosszútávon kiegyensúlyozott elszámolások általános alapelvét. Második lépésben az adott speciális törvényekben a társadalombiztosítás minden ágazata számára meghatározzák az irányítás és a szankciók szabályait. A fenntarthatóság szabályának előnye abban áll, hogy a politikának már egy egészen korai szakaszban, még a pénzügyi helyzet drámaivá válása előtt meg kell állapodnia a jövőbeli aránytalanságok azonnali intézkedéseiről és a játékszabályokról. A politika számára a fenntarthatóság szabálya akkor elfogadható, ha az intézkedések csak akkor lépnek hatályba, amikor a pénzügyi helyzet ezt valóban szükségessé teszi. Ez a megoldás az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosítása számára jelentkezik a legnagyobb jelentőséggel.

Stefan Müller – Salome Schüpbach:
A gazdasági válság hatásai a svájci társadalombiztosítás ágazataira
Soziale Sicherheit (CHSS) 2010. 5. sz. (261-263. p.)

A gazdasági válság 2008-2009-ben direkt módon a tőzsdén bekövetkezett tőkeveszteségek és indirekt módon a reálgazdasági effektusok (kevesebb járulék; több munkanélküli) folytán gyakorol befolyást a társadalombiztosításra. 2008-ban a legfeltűnőbb fejlemény a foglalkoztatottakról való gondoskodás, az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosítása, valamint a balesetbiztosítás területén elszenvedett 104 milliárd CHF összegű nettó tőkeveszteség volt. A társadalombiztosítás ágazatai 2009-ben a gazdasági visszaesés ellenére növekedést értek el.

A pénzügyi piacok válsága egyrészt a **tőzsdei besszben**, másrészt a pénzügyi piaci rendszer **funkcionális válságában** nyilvánult meg. Új és meglepő jelenség a funkcionális válság volt. Ezért ezt különösen veszélyesnek tekintik.

Tőkeveszteségek:

A svájci társadalombiztosítás ágazatai 2008-ban nettó 103,9 milliárd CHF finánc-tőke veszteséget szenvedtek. A súlyosabb veszteség a foglalkoztatottakról való gondoskodást érte: 94,2 milliárd CHF. Az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosításának vesztesége 5,4 milliárd CHF, a balesetbiztosításé 4,0 milliárd CHF volt. A tőkeveszteségek zöme a pénzügyi piacon és a tőzsdén végbemenő válságnak volt tulajdonítható. A társadalombiztosítás pénztőkéje összességében 76,5 milliárd CHF-fel csökkent. Az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosításának újabb adatai szerint a válságot sikerült átvészeln: a 2008. évi veszteséget az ágazat 2009-ben 2,0 milliárd CHF, ill. 0,06 milliárd nyereséggel kompenzálta.

Folyó tőkehozam:

A foglalkoztatottakról való gondoskodás, valamint az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosítása területén a kamatbevételek és az osztalékok 2008-ban meghaladta minden 2000 utáni év értékét. Mivel a pénzügyi válság jelei csak 2008-ban mutatkoztak meg, a folyó tőkehozamokra gyakorolt hatások csak a 2009. évi mérlegben fognak megmutatkozni. Az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosításának adatai már rendelkezésre állnak: tőkehozamuk 1042,6 millió CHF-ről (2008) 818,6 millió CHF-re (2009) csökkent.

Bevételek:

A konjunkturális visszaesés a társadalombiztosítás összes bérjárulékokból finanszírozott ágazatában a bevételek mérsékelt alakulásához vezetett. Az időskori biztosítás és a túlélő hozzátartozók biztosítása, valamint az anyasági keresetpótlás növekedési rátája 4,7%-ról (2008) 3,2%-ra (2009) csökkent. 2009-ben a

munkanélküliek biztosítása területén a növekedés ugyancsak csekélyebb: 2008-ban még 6,8%, 2009-ben 5,3% volt.

Kiadások:

A többletkiadások okai: a 2008 közepe óta negatív munkaerőpiaci fejlődés (szezonzárlás, növekvő munkanélküliség, esetleg kordedvezményes nyugdíjazás). A pénzügyi ellátások 3,1 milliárd CHF-ről (2008), 71,0%-kal, 5,8 milliárd CHF-re emelkedtek. 2008-ban az ágazat még 600 millió CHF többlettel zárt, a 2009. évi mérleg viszont már negatív volt (1,5 milliárd CHF). A pénzügyi terv szerint a munkanélküliek biztosításának deficitje kb. 2,0 milliárd CHF lehet. A többi társadalombiztosítási ágazat kiadásait elsősorban strukturális tényezők (pl. a lakosság elöregedése, a rokkantbiztosítás legutóbbi reformja) befolyásolják.

Összefoglalás:

A pénzügyi válság három egymást átfedő hullámban befolyásolja a társadalombiztosítás ágazatait: A közvetlenül fellépő tőkeérték csökkenést (1) követően a következő évben, 2009-ben többletkiadásokra (2), egyebek között a munkanélküliek biztosítása területén, valamint a bevételek viszonylag alacsonyabb szintű fejlődésére kerül sor (3). A bérjárulékok és a folyó tőkehozam alakulásának tendenciája negatív. A bevételekre és a kiadásokra gyakorolt hatás 2009-ben vagy 2010-ben éri el tetőpontját. Összességében a „pénzügyi válság” tényezője nem izolálható egyértelműen egyéb befolyásoló tényezőktől.

Az évszázad második tőzsdei válsága azt bizonyította, hogy a társadalombiztosítás különböző eljárásokkal való finanszírozása (az időskori gondoskodásban felosztó-kirovó, vagy tőkefedezeti rendszer keretében) a rendszer kockázatainál fogva ugyancsak célszerű. Miközben a foglalkoztatottakról való gondoskodás, amely tőkefedezeti finanszírozású, átmeneti visszaesést szenvedett, az időskori biztosítást és a túlélő hozzátartozók biztosítását, amelynek finanszírozása felosztó-kirovó rendszerben történik, a válság csekélyebb mértékben érintette. Az egész rendszert érintő válság, amely tartósan megkárosítaná vagy megváltoztatná a piacgazdaságot, mindenképpen érintené a kötelező időskori gondoskodás mindkét pillérét.